

מסכת מכות

עדים שהעידו על אדם לחייבו ממונו או מלקות או מיתה וכדו', ובאו עדים אחרים ואמרו שבשעה שעליה העידו 'עמנו הייתם במקום פלוני', הרי העדים נענשים באותו עונש שרצו לחייב את מי שהעידו עליו, דכתיב "כי יקום עד חסם באיש לענות בו סרה וכו', ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו, ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע מקרבך". זהו ענין הזמה. (ישנו מקרה דומה שבו העדים מכחישים את עיקר המעשה, ולא מעידים שהעדים לא יכלו לראות את העדות, ודבר זה נקרא הכחשה, ודיניו שונים מדיני הזמה).

בפרק זה מתבארים שלשה עניינים עיקריים בעדים זוממים: א' איזה עונש מקבלים העדים זוממין באופן שא"א לקיים בהם "כאשר זמם", ועוד מדיני עונש העדים זוממין. ב' מה נחשב 'הזמה'. ג' באיזה שלב צריך שיוזמו העדים. לאחר מכן מתבארים עוד עניינים בהלכות עדות: באיזה אופן אם נמצא עד אחד קרוב או פסול כל העדות בטילה, מתי עדים מצטרפים ויכולים להעיד יחד, ועוד מדיני עדים וסנהדרין.

עונש העדים זוממים

ישנם מספר מקרים שהעדים הזוממים לא מקבלים את אותו עונש שזממו לחייב את מי שהעידו עליו, והם: א' עדים שהעידו על בת כהן שזינתה, שהיא בשריפה אבל הם בחנק. ב' עדים שהעידו על אדם שהוא חייב כופר, למ"ד כופרא כפרה אין משלמין כופר. ג' עדים שהעידו על אדם שגנב ואין לו ממון לשלם שהיה דינו להמכר לעבד, אין העדים נמכרים. ד' עדים שהעידו על אדם שהוא בן גרושה וחלוצה, אין נעשים בני גרושה וחלוצה אלא לוקים. ה' עדים שהעידו על אדם שהוא חייב גלות אינם גולים אלא לוקים. וכדלהלן.

ב. בעדות מיתה-

איתא בסוף מסכת סנהדרין שכל עדים זוממים מקדימים לאותה מיתה שזממו לחייב את מי שעליו העידו, חוץ מזוממי בת כהן נשואה ובוועלה, שזממו לחייב אותה שריפה, ואת בוועלה חנק כשאר אשת איש (ולא שריפה דכתיב "היא" ולא בוועלה), והעדים מקבלים חנק דכתיב "כאשר זמם לעשות לאחיו" ולא לאחותו.

וכתבו התוס' (ד"ה זוממי) שאין למעט את העדים זוממים מ"היא" ולא זוממיה לבד, דכיון שרצו לחייבה שריפה היינו ממעטים רק את בוועלה, אבל אחר שממעטים את העדים מ"לאחיו" ממעטים אותם גם מ"היא", ונ"מ במיעוט הנוסף שגם אם הבועל אינו חייב מיתה, כגון שהוא קטן או שלא יודעים מי הבועל, מ"מ אין נדונים בשריפה.

ולשון "מקדימים" י"מ דהיינו שאין להם לצפות למיתה אחרת, וי"מ שלא יענו את הדין. והקשו התוס' מאי קמ"ל. ולכן ביארו שמעדיפים לתת להם את אותה מיתה שזממו, אבל אם א"א להורגם במיתה זו ממיתים אותם במיתה אחרת מד' מיתות בית דין, (אמנם רוצח וגואל הדם אפשר להמיתם גם בשאר מיתות). תוד"ה כל.

בעדות בן גרושה וחלוצה-

עדים שהעידו על אדם כהן שהוא בן גרושה או חלוצה, שאומרים שבפניהם התגרשה אמו לפני שנולד, והרי הוא חלל ופסול, ונמצאו זוממים, אין עושים בהם דין הזמה אפי' אם הם כהנים, אלא הם מקבלים מלקות, דכתיב "ועשיתם לו כאשר זמם" - לו ולא לזרעו, ואם תעשהו חלל והוא כהן זרעו נפסל לעולם. ואין לומר שנפסול רק אותו, משום דבעינן "כאשר זמם", והוא זמם לפסול גם את זרעו של הנדון. (והיכא שהעידו שהוא מצרי שני שאין באים לפסול זרעו, מ"מ כיון שאשתו נפסלת בביאתו לומדים מ"לו" ולא לאשתו שאינו נפסל. תוד"ה בעינן).

ואין לומר שהטעם משום דאמרינן ק"ו, שאם המחלל כהן הנושא גרושה שזרעו מחולל מהכהונה, הוא עצמו אינו מתחלל, כ"ש שמי שרצה לחלל ולא חילל אינו מתחלל, דאי נימא הכי א"כ ביטלת תורת עדים זוממים, דנימא שאם הסוקל עד זומם שנסקל הנדון על פיו, אינו נסקל דכתיב "כאשר זמם" ולא כאשר עשה, כ"ש שהבא לסקול ולא סקל שהוזם לפני שנהרג הנדון אינו נסקל. רש"י. והתוס' (ד"ה ומה) ביארו שאם הסוקל את חברו באבנים והרגו אינו נסקל, כ"ש שמי שזמם לחייב סקילה אינו נסקל.

דין עדות שאי אתה יכול להזימה - הנה עדות שא"א להזימה אינה עדות. והקשו התוס' (ד"ה מעידים) דא"כ בעדות שהוא בן גרושה וחלוצה חשיב עדות שא"א להזימה, כיון שהם לוקים ולא נעשים בן גרושה וחלוצה. ות' התוס' שכיון שהם לוקים חשיב הזמה. ובאופן אחר כתבו התוס', שכיון ש"כאשר זמם" זה המקור שצריך עדות שאפשר להזימה, "כאשר זמם" לא קאי כלל על עדות בן גרושה וחלוצה. והנה מצינו שעדיי נערה המאורסה נחשבים עדות שא"א להזימה ולכן היא לא נהרגת, מפני שהעדים יכולים לומר לאוסרה על בעלה

ב. בעדות על חיוב גלות-

באנו ולהפטר ממיתה. וכתבו התוס' שאע"פ שעדיי נערה המאורסה לוקין, לא חשיב עדות שאפשר להזימה, לתי' א' ה"ל מפני שעל מיתה בעינן שיתחייבו מיתה, ועל בן גרושה וחלוצה שזה לאו מספיק מלקות, ולתי' ב' מפני ש"כאשר זמם" קאי על עידי נערה המאורסה, כיון שאם התרו בהם הם נהרגים. עוד כתבו התוס' שהמשנה נקטה בן גרושה וחלוצה ולא ממזר, משום דקאי על זוממי בת כהן ובוועלה שזה דבר ששייך בכהונה.

עדים שהעידו על אדם שהוא חייב גלות ונמצאו זוממים, אינם גולים אלא מקבלים מלקות, דכתיב "הוא ינוס" ולא זוממין. ואין לומר שהטעם הוא שאם ההורג במזיד שעשה מעשה אינו גולה אפי' בזמן שאינו נהרג כגון במזיד בלי התראה, כ"ש שהעדים שלא עשו מעשה אלא דיבור, ובמזיד העידו, אינם גולים, דהיא הנותנת, העושה מעשה במזיד אינו גולה כדי שלא תהיה לו כפרה, אבל עדים שלא עשו מעשה, י"ל שאף במזיד יגלו ויתכפרו.

התוס' (ד"ה מעידים - השני) דנים אם מדובר כשראו שנשמט הברזל מקתו, שיש רגלים לדבר שהוא שוגג, אבל בלאו הכי יכול לומר מזיד הייתי, (ואמנם שונא אינו גולה, משום דטפי י"ל שבשנאה הכהו), או דאיירי בלי רגלים לדבר, ויכול לומר מזיד הייתי, ואם אמר לא הרגתי יכול לומר שנתכוון לא הרגתי שוגג אלא מזיד, אבל אם שתק שתיקה כהודאה.

רמז לחיוב מלקות בעדים זוממים כשהעידו שהוא בן גרושה או לחייב גלות מדכתיב "והצדיק את הצדיק והרשיעו את הרשע, והיה אם בן הכות הרשע", וכיון ש'והצדיקו' וכו' אינו סיבה למלקות בכל מקום, צ"ל דאיירי שעדים הרשיעו צדיק, ובאו עדים אחרים והצדיקו את הצדיק דמעיקרא והרשיעו את העדים, שבזה אם א"א לקיים הזמה גמורה מקבלים מלקות. ואין לחייב מלקות משום "לא תענה", משום שאין לוקים על לאו שאין בו מעשה.

בעדות לחייב כופר - בברייתא איתא שעדים זוממים שהעידו ששור המועד הרג אדם וזממו לחייב את הבעלים כופר והוזמו, אין משלמים כופר, דקסבר כופרא כפרה ושורם לא הרג אדם. והא דנחלקו רבנן ורבי ישמעאל בן ריב"ב אם כופר הוא דמי מזיק או דמי ניזק, אין הכרח שנחלקו אם כופרא כפרה על עצמו שהוא חייב מיתה בידי שמים, או מזמונא שנתחייב לשלם דמי ההרוג ליורשיו.

די"ל שנחלקו בדרשות, דלרבי ישמעאל משלם דמי מזיק דכתיב "ונתן פדיון נפשו", ולרבנן כיון ד"השתה" האמורה למעלה "כאשר ישית עליו בעל האשה" היא בדניזק שמשלם דמי ולדות שניזוקו, אף היכא שבאים לשום "פדיון נפשו" שמים בדניזק, ובזה יש לו כפרה.

בעדות לעשות אדם עבד עברי- עדים
שהעידו על אדם שגנב, אף אם לאותו אדם אין מה לשלם, שנמצא שזממו שימכר בעבד עברי דכתיב "ונמכר בגניבתו", וגם להם אין מה לשלם, מ"מ אינם נמכרים, דכתיב "ונמכר בגנבתו" ולא בזממו.

חיוב עדים זוממים על פי הודאתם-

עדים זוממים שהודו בבית דין אחר שהוזמו בבית דין פלוני ולא הספיקו להעמידם בדין על הזמתם, לר"ע אין משלמים על פי עצמם, כיון שמודה בקנס פטור דכתיב "אשר ירשיעון אלהים" פרט למרשיע את עצמו, ועדים זוממים זה קנס, שהרי הם נהרגים או חייבים לשלם, אע"פ שהנדון לא הוזק בפועל על ידם.

ג. ואם הודה אחד העדים שהעיד עדות שקר, אינו נאמן, דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, ואם הוא מודה שהוזם בבית דין פלוני, לר"ע אינו משלם על פי עצמו, ואם הוא מודה שהוזם בבית דין פלוני וכבר חייבוהו לשלם דמהאי שעתא הוי ממון, ואין זה מרשיע עצמו שכבר הרשיעוהו אלהים, אע"פ שאינו יכול לחייב את העד השני, הוא עצמו משלם את חלקו.

עדים שזממו לחייב ממון, מחלקים ביניהם את התשלום, אבל מלקות אין מחלקים ביניהם.

אין העדים משלמים ממון עד שיוזמו שניהם.

בעדות על חיוב כתובה- עדים שהעידו על אדם שגירש את אשתו ולא נתן כתובתה, כיון שגם בלי עדותם יתכן שישלם לה כתובה, אומדים כמה אדם מן השוק מוכן לשלם כדי לקבל את כתובתה אם ימות הבעל או יגרשנה, ואם היא תמות לא יקבל כלום. וכדלהלן.

לרב חסדא שמין בבעל כמה היה הבעל יכול לקבל עבור שדה המיוחדת לכתובתה, שיש לו בה זכות מסופקת שאם תמות ירשנה, שהרי זה מה שהם זממו להפסידו, ויפה כח זכותו בה מכח זכותה, שיש לו בה אכילת פירות והוא מוחזק בה.

ולרב נתן בר אושעיא שמין באשה כמה אדם מוכן לשלם לה עבור האפשרות לקבל את כתובתה, ואין הכונה שמשלם סכום זה, שהרי את הבעל זממו להפסיד ולא את האשה, אלא מקזזים סכום זה מסכום הכתובה, כיון שאת זה לא זממו להפסידו, ומשלמים לבעל את כל השאר.

ורב פפא אומר ששמין באשה כרב נתן ובכתובתה ולא נכסי מילוג שלה, שאע"פ שהיו מפסידים אותו בעדותם גם מלאכול פירות נכסי מילוג

בחייה ולירש אותם לאחר מותה, מ"מ יכולים לומר שלא ידעו שיש לה נכסי מילוג. וי"מ שבבעל היינו אם הם עידית או זיבורית כמה היה משלם עבורם, ובאשה היינו שדה המיוחדת לכתובתה, ורב פפא מפרש את דברי רב נתן.

ומה שאין העדים זוממין משלמים לאשה שאר וכסות שזממו להפסידה, צ"ל דאיירי שמעשה ידיה שוים סכום זה, וממילא לא היתה מפסידה כלום. או דאיירי כשגם היא טוענת שגירשה, (ואף שבעלמא אשה נאמנת לומר גירשתני, היכא דאיכא עדים אינה נאמנת). תוד"ה מעידין.

בעדות על הקדמת זמן פרעון חוב, ודין השמטת חוב-

אם עדים העידו על אדם שהוא חייב אלף זוז בעוד ל' יום, ונמצא שיכול לשלם בעוד עשר שנים, אומדים כמה אדם מוכן לשלם כדי שיהיה סכום כזה בידו עשר שנים פחות ל' יום.

ג: ואמנם אי נימא שהמלוה את חברו ל' שנים שביעית משמטתו, (ואע"ג דכתיב "לא יגוש" ובשביעית אינו יכול ליגוש חוב זה, הרי חוב זה עתיד לבוא לידי נגישה, וכוונת הפסוק "לא יגוש" בזמנו, "כי קרא שמיטה" קודם לכן), צ"ל דאיירי במלוה על המשכון, או במוסר שטרותיו לבית דין (-לרש"י הכונה לפרוזבול, ולתוס' תרי מילי נינהו, ומוסר שטרותיו לבית דין מדאורייתא אינו משמט), שאינם משמטים, כיון שאינו תובע כלום, דאל"כ יהיה חייב לשלם לו את כל החוב. וללישנא בתרא המלוה ל' שנים אין שביעית משמטתו דלא קרינן ביה "לא יגוש" כיון שאינו תובע כלום, וממתני' אין ראייה די"ל דאיירי במלוה על המשכון או במוסר שטרותיו לבית דין. שיטת ר"ת (תוד"ה איכא) שהלכה כלישנא בתרא.

מתנה על מה שכתוב בתורה- לשמואל המלוה לחבירו ואומר ע"מ שלא תשמטני בשביעית, או המוכר לחבירו ואומר ע"מ שאין לך עלי אונאה, לשמואל אין שביעית משמטתו דמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו קיים, אבל אם אמר ע"מ שלא תשמטני שביעית, שביעית משמטתו, דכיון שהשביעית אינה מסורה בידו, אין כאן תנאי. וכן האומר ע"מ שאין בו אונאה (-לרש"י הכונה שמבטיחו שאין בו אונאה, ולרשב"ם הכונה שלא יחול לאו ד"לא תונו" על המקח), לא מהני, שהרי יש בו אונאה, ולא התנה שימחול על האונאה. ולרב גם בע"מ שאין לך עלי אונאה יש לו אונאה.

סתם הלואה ל' יום- המלוה את חברו בסתמא, בין בשטר בין בעל פה, אינו רשאי לתובעו לפני שעברו ל' יום, דכתיב "קרבה שנת השבע שנת השמיטה", לומר שיש שמיטה אחרת של שנה, דחודש בשנה קרוי שנה, ובחודש הראשון א"א לתבוע את החוב.

הפותח בית הצואר שעשה פה לחלוק חדש בשבת, חייב חטאת משום תיקון כלי, כיון שזה

היה מחובר והפתח הוא תיקון חדש, אבל הפותח מגופת חבית פטור, מפני שזה לא היה מחובר והוי כפתוחה ועומדת.

ד. מתי מקוה נפסל כשנפלו לתוכו מי צבע וכדו'- מים שאובים או אפי' מי צבע, פוסלים את המקוה בג' לוגין, אבל יין אינו פוסל את המקוה, דפסול מים שאובין מדרבנן הוא. והיכא שנתערבו מים ביין (או חלב אלא שבדרך כלל חלב לא משנה את המראה, ויין משנה את המראה כיון שהוא אדום), אם כבר לפני התערבות היין היו ג' לוגין מים, לרבא הדבר תלוי במחלוקת ת"ק ורבי יוחנן בן נורי, שלת"ק פוסלים את המקוה, כיון שהולכים אחר השיעור, והיו מעיקרא ג' לוגין מים שאובים, ולרבי יוחנן בן נורי אם יש לזה מראה מים פוסלים ואם יש לזה מראה יין אין פוסלים, ולא דמי למי צבע שכיון שנשאר שמים מים פוסלים, ודעת רב יוסף שת"ק מכשיר גם בזה, ורב פפא מסתפק אם לומר כרבא או כרב יוסף. ואם מעיקרא היו ג' לוגין מים שאובים חסר קורטוב, לכו"ע ת"ק מכשיר בזה, כיון שאין כאן שיעור ג' לוגין מים שאובים, ולרבי יוחנן בן נורי אם יש בזה מראה מים זה פוסל את המקוה.

חבית מלאה מים שאובים שנפלה לים אין לטבול שם, דחיישינן שיש ג' לוגין במקום אחד, לרש"י החשש הוא שבא ראשו ורובו במים שאובים, ולתוס' אין לחוש לזה, דכיון שיש כאן השקה הוו כמחוברים בין לענין טבילה בין לענין לטהרם מטומאתם, אלא איירי ביין, שאין השקה מועילה ביין, ואיירי ביין לבן שא"א לראות אם נשתנה מראה המים, ואם נפל לשם ככר אחרי שהטמא טבל שם, הככר טמא, לפי שהאדם טימא את היין וחזר וטימא את הככר, (וכאן גם לרש"י איירי ביין, דמים שאובים טהרו בהשקה. תוס'), קמ"ל דלא אמרינן אוקי ככר אחזקתיה, אבל אם נפלה החבית לנהר שאין המים עומדים במקומם, אפשר לטבול שם.

עונש העדים זוממין-המשך

אם עדים זוממים לוקים ומשלמים- עדים שהעידו על חיוב ממון ונמצאו זוממים, לרבנן כל המשלם אינו לוקה, דכתיב "כדי רשתו" משום רשעה אחת אתה מחייבו, ולא משום ב' רשעיות. ולר"מ לוקה ומשלם, דלא השם המביאם לידי מלקות מביאם לידי תשלומין, לרש"י הכונה שמלקות חייב משום "לא תענה" וממון משום "כאשר זמם", ולתוס' הכונה שאזהרת "לא תענה" אינה נצרכת לתשלומין, דתשלומין לא בעו אזהרה, וממילא לומדים מזה מלקות. וכן מצינו שמוציא שם רע לוקה ומשלם דכתיב "ויסרו אותו" וילפינן מקראי שהכונה למלקות, וכתב "וענשו אותו מאה כסף", ואף שאין ללמוד מקנס לממון לפי שקנס זה חידוש, סובר ר"מ שגם עדים זוממין זה קנס, כר"ע. וכתבו התוס' (ד"ה סבר) שכיון שלר"מ עדים זוממים זה

קנס ואפשר ללמוד ממוציא שם רע שלוקה ומשלם, ממילא הא דכתיב "כדי רשתו" איירי במיתה ומלקות, וא"כ אין מקור לומר שאין לוקה ומשלם, ונמצא שאף בממון לוקה ומשלם, אבל לרבנן שעדים זוממים זה קנס וא"א ללמוד ממוציא שם רע שילקה וישלם, ממילא הא דכתיב "כדי רשתו" איירי במלקות וממון, וא"כ אף בקנס לוקה ומשלם כיון דקרא איירי בכל גוונא שמשלם.

ד: מלקות בלאו הניתק לעשה ובלאו שאין בו מעשה - איתא בבביתא שאין לוקים על איסור נותר. לרבי יהודה הטעם משום דהוי לאו הניתק לעשה, דכתיב "לא תותירו ממנו עד בוקר, והנותר ממנו עד בוקר באש תשרופו", וכוונת הפסוק לומר שהעשה הוא התקנה והכפרה, אבל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, דגמר מעדים זוממים שלוקים כשהעידו שהוא בן גרושה או חלוצה, מפני שאין מתי להתרות בהם, כדאיתא בכתובות, וממוציא שם רע, (מעדים זוממים לבד א"א ללמוד מפני שאין צריכים התראה, וממוציא שם רע לבד א"א ללמוד שהרי לוקה ומשלם), וליכא למיפרך ששניהם קנס, דס"ל שעדים זוממין אינם קנס, וליכא למיפרך שכן יש בהם צד חמור שכל אחד חמור משאר מקומות בחומרות הנ"ל, או שהכונה ששניהם חמורים בכך שנענשים על מוצא פיהם (תוד"ה אלא), דרבי יהודה צד חמור לא פריך שכיון שבכל אחד יש חומר אחר, אין טעם המלקות תלוי בו. ולר"ע הטעם שאין לוקים על נותר הוא משום דהוי לאו שאין בו מעשה. וכתבו התוס' (ד"ה הא) דהא דמצינו שלר"י המקיים כלאים בכרם לוקה, צ"ל דהיינו שעשה גדר סביב הכלאים, אבל היכא שלא עשה מעשה אינו לוקה.

עדים שהעידו לחייב אדם מלקות, לרבנן לוקים ארבעים, דס"ל ד"לא תענה" בא לאזהרה לעונשם כאשר זממו, ומ"הנשארים ישמעו ויראו ולא יוסיפו עוד" לומדים שצריך הכרזה כך וכך נהרג פלוני בבית דין על עבירה פלונית, כדי לרדות את השומעים. ולר"מ לוקים שמונים, משום "כדי רשתו" ומשום "לא תענה", ואזהרה לומדים מ"והנשארים ישמעו ויראו ולא יוסיפו עוד", והכרזה לומדים מ"ישמעו ויראו".

ה. חלוקת העונש בין העדים זוממים - בממון העדים זוממין מחלקים ביניהם את חיוב הממון, אבל כשהעידו על חיוב מלקות כל אחד לוקה ארבעים. לאב"י לומדים מלקות ממיתה "רשע רשע" שאין מלקות למחצה כמו שאין מיתה למחצה. ולרבא אין משלשין במלקות משום דבעינן "כאשר זמם", וממון מצטרף שהוא מקבל מכולם יחד מה שזממו, אבל מלקות אין מצטרפים.

מה נחשב הזמה

להלן יבוארו כמה פרטים בדיני ההזמה, באיזה אופן נחשב שהעדים הזזו ויש להם דין עדים זוממין, ובאיזה אופן אין להם דין עדים זוממין.

מה צריך להזים בעדות - אם אמרו העדים שההרוג או ההורג היה עמהם במקום אחר, אין העדים נהרגים, אבל אם אמרו שהעדים עצמם היו עמהם במקום אחר נהרגים. י"א דילפינן מדכתיב "עד שקר העד" שתשקר גוף העדות, וי"א דילפינן מדכתיב "לענות בו סרה" שתסרה גוף העדות.

הזמה כשהעדים טוענים טענה רחוקה מהמציאות - עדים שהעידו על רציחה במזרח הבירה ואמרו עדים אחרים עמנו הייתם במערב הבירה, אם כשעומדים במזרח לא רואים מה קורה במערב הרי אלו זוממין, ואין חוששים לנהורא בריא שרואים רחוק מהרגיל. וכן עדים שהעידו על רציחה במקום אחד בבוקר ואמרו עדים אחרים שבערב היו עמם במקום אחר, אם לא יכולים ללכת מהבוקר עד הערב למקום השני הרי אלו זוממים, ואין חוששים לגמלא פרחא.

אם נעשים זוממים באופן שהמזימים אומרים שהדבר היה אבל ביום אחר - עדים שהעידו על אדם שרצח ביום מסוים, ובאו עדים אחרים ואמרו שבאותו הזמן היו עמהם במקום פלוני, ואמנם אותו אדם הרג יום אח"כ או אפי' יום קודם, הרי הראשונים נהרגים, כיון שבזמן עדותם לא היה הרוצח בר קטלא, לרש"י הכונה שהיה יכול להודות ולהפטר, ולתוס' א"א להודות ולהפטר ממיתת בית דין, אלא הכונה שמא לא יבואו עדים או שלא תתקבל העדות, ועוד שאסור להורגו עד שיגמר דינו. אבל אם העידו שכבר נגמר דינו ביום מסוים, ובאו עדים אחרים ואמרו שנגמר דינו יום קודם או אפי' יום אח"כ, אין נהרגים, משום שבזמן עדותם היה כבר בר קטלא. ושני דינים אלו שייכים גם לענין קנס, וכגון שהעידו שנים שגנב וטבח ומכר ביום מסוים וכו'. אבל בחיוב ממון פטורים, כיון שכשהעידו כבר היה מחויב ולא הפסידוהו כלום.

ה: המזימים כמה כתות עדים שהעידו על אותה רציחה, לת"ק אפי' אם הם מזימים מאה כתות כולם יהרגו, ולרבי יהודה איסטטית היא זו שנטלו עצה ביניהם להזים כל מי שיבוא להעיד, ואינה נהרגת אלא כת אחת. הגמ' שואלת למה לר"י כת אחת כן נהרגת, ואין לומר דאיירי שכבר נהרגה, דמאי דהוה הוה. ורבא מבאר שהכונה שאם יש רק כת אחת נהרגת, והגמ' שואלת דהא בלבד קאמר משמע שמדובר כשיש עוד.

המביא עדים שהוכחשו בדרישות, וגם הכת השניה הוכחשה, לריש לקיש אינו יכול להביא כת שלישית, ואפי' לרבנן הנ"ל דס"ל שכת אחת יכולה להזים כמה כתות, שאני הכא שיש אדם המחזר לשכור עידי שקר.

ולרבי יוחנן יכול להביא כת שלישית, כיון שלא הוחזק לשקר אלא המביאם, אבל הם לא הוחזקו להעיד שקר, ואף לרבי יהודה הנ"ל דס"ל שכל העדים אינם נאמנים, הטעם הוא משום שלא מסתבר שכולם היו ליד המזימים, אבל כאן י"ל שהעדים האחרונים ראו את העדות.

באיזה שלב יש דין עדים זוממין

לאחר שמיעת העדות וחקירתה ע"י הבית דין, אם נמצאו דבריהם מכוונים עדותם מתקבלת, ובית הדין פוסקים את הדין לחייב את החייב, ואח"כ מוציאים לפועל את הדין שנפסק. ולהלן יבואר באיזה מהלכים הנ"ל אם הוזמו יש להם דין עדים זוממין.

אין העדים זוממים נהרגים אא"כ הוזמו אחרי שנגמר הדין, דכתיב "נפש בנפש", וממון לומדים מ"יד ביד", וחייבי מלקיות לומדים מגזירה שוה רשע רשע, וחייבי גלויות מגזירה שוה רוצח רוצח, ואע"פ שעדים שזממו לחייב גלות חייבים מלקות, מ"מ גזירה שוה רשע רשע מדברת בזממו לחייב מלקות, ולא באלו המתחייבים מלקות.

ואם הנדון כבר נהרג אינם נהרגים, דכתיב לגבי מיתה "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו" משמע שאחיו קיים, ודלא כהצדוקים שלמדו מ"נפש בנפש" שאינם נהרגים אא"כ כבר נהרג. ולא לומדים בק"ו שאם הרגו נהרגים, דאין עונשים מן הדין, כדמצינו שהתורה ענשה ב"איש אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו", ואף שיש ק"ו לענוש באחותו שהיא בת אביו ובת אמו, מ"מ צריך לזה פסוק מיוחד "ערו את אחותו גילה", ומבואר שאין עונשים מן הדין. ואף אין מזהירים מן הדין דכתיב "ערו את אחותך בת אביך או בת אמן", ומ"מ בעינן אזהרה מיוחדת לבת אביו ואמו דכתיב "ערו את אחותך בת אביך מולדת אביך אחותך היא", ומבואר שאין מזהירים מן הדין.

ר' יהודה בן טבאי הרג עד זומם שרק אחד העדים הזזם, להוציא מליבם של צדוקים, ואמר לו שמעון בן שטח ששפך דם נקי, דאין עדים זוממים נהרגים **עד שיזומו שניהם**. וקיבל על עצמו שלא להורות הלכה אלא לפני שמעון בן שטח כדי שיאמר לו אם הוא טועה, והיה משתטח על קברו של ההרוג כל ימיו, והיו שומעים קול, ואמר ר' יהודה בן טבאי שזה קולו שלו, וראיה שאחרי שימות לא ישמע הקול, ואמר רב אחא בריה דרבא שאין מזה ראייה, דדילמא תבעו לדין או שנתפייס.

היקש שני עדים לשלשה - כתיב "על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת", אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט הכתוב בשלשה, לת"ק בא הכתוב ללמד ששנים יכולים

להזים שלשה, ואפי' מאה, דכתיב "עדים", ואין לומר דעדים היינו דווקא ארבעה, דאם כת אחת מזמת ב' כתות הוא הדין מאה. (תוד"ה אף). ולר"ש בא הכתוב ללמד שכמו ששנים אין נהרגים עד שיזומו שניהם, גם שלשה אין נהרגים עד שיזומו שלשתם, וכן מאה, דכתיב "עדים". ולר"ע לא בא הכתוב להקל דכיון ששנים כשרים לכל עדויות, א"צ קרא לומר ששנים מזימים מאה, וממילא ידעינן שאינם נעשים זוממים עד שיזומו כולם, שהרי כולם נעשו עדים, אלא בא הכתוב להחמיר ולומר שהוא נענש כמוהם, וכ"ש שהקב"ה ישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה דמידה טובה מרובה ממידת פורענות, וכן לומדים שאף בשלשה או מאה אם נמצא אחד מהם קרוב או פסול בטלה כל העדות.

עדות שנמצא אחד קרוב או פסול

נתבאר לעיל שאם נמצא אחד מהעדים קרוב או פסול בטלה כל העדות. ולהלן יבואר האם דין זה נאמר גם בדיני ממונות, ומי נחשב חלק מהעדות, ובאיזה אופן כשהעידו בזה אחר זה אינם נחשבים עדות אחת.

1. נמצא אחד קרוב או פסול בדיני ממונות-
לרבי יוסי בדיני ממונות אף בנמצא אחד קרוב או פסול אם נשאר ב' עדים תתקיים העדות בשאר, וטעם הדבר לרש"י משום שבדיני נפשות מצוה לחזור אחר זכותו דכתיב "והצילו העדה", ולתוס' הטעם משום שהקש שלשה לשנים שייך בדיני נפשות, שכשאחד הוזם אין שום משמעות לשני, אבל בדיני ממונות שגם עד אחד נאמן לשבועה, א"א ללמוד מהקש שלשה לשנים. ולרבי אף בדיני ממונות בטלה כל העדות. לשמואל הלכה כרבי יוסי, ולרב נחמן הלכה כרבי.

מי נחשב חלק מהעדות- שיטת רבי שעדים פסולים שלא התרו בהם אינם פוסלים את העדות, דאל"כ מה יעשו שני אחים שראו ביחד רציחה. והתראה היינו ששואלים אותם אם באו לראות או להעיד, לרש"י הכונה ששואלים את הקרובים אם נתכוונו בשעת מעשה לראות או להעיד, והק' התוס' (ד"ה לאסהודי) שא"כ תמיד יבואו קרובים ויאמרו שראו ונתכוונו להעיד, ולכן פי' התוס' ששואלים את הכשרים אם נתכוונו לראות בלי הפסולים, או שנתכוונו להעיד עם הפסולים, (ואין בזה משום חוזר ומגיד, משום שכיון שבאו יחד נראה שבתחילה נתכוונו להעיד יחד). ואם אמרו שבאו להעיד ונמצא אחד קרוב או פסול בטלה כל העדות. ולרבי יוסי א"צ שיתרו בהם, ומה שבעדות על רציחה או רביעה ההרוג והנרבע לא מצילים, (לרש"י ההרוג פסול משום שאדם קרוב אצל עצמו, והתוס' כתבו שהוא פסול מטעם בעל דין או מטעם שהוא שונא. ובנרבע כתבו התוס' שאינו פסול מצד שונא, שהרי מבואר בסנהדרין שנרבע באונס כשר לעדות, אלא איירי בנרבע ברצון, והוא פסול משום שאדם קרוב אצל עצמו, (ולא אמרינן פלגינן דיבורא אלא בפלוני רבעני לרצוני כשאין עדים אחרים שעושים אותו רשע), או דכוונת הגמ'

שהרוג או נרבע שהם קרובים להורג או לרובע יצילו). י"ל דאיירי כשהרגו או רבעו מאחוריו והם לא ראו, וההורג והרובע עצמם אינם מצילים, דכתיב "יקום דבר" במקיימי דבר הכתוב מדבר ולא בעושי דבר.

וכתבו התוס' (ד"ה שמואל) שלמסקנת הגמ' דב'מקיימי דבר' הכתוב מדבר, דווקא באותם שבאים להעיד יש דין נמצא אחד קרוב או פסול, דאל"כ כל נתינת גט בנוכחות קרובים תהיה פסולה.

מתי כמה עדים נחשבים לעדות אחת- אין כמה עדים נחשבים לעדות אחת, אלא כשכל עד העיד בתוך כדי דיבור לעדות חבירו שקדם לו, ותוך כדי דיבור היינו כדי שאלת תלמיד לרב. לרש"י אם העידו אחרי תוך כדי דיבור, הרי הם כשתי כתות לכל דבר, אבל לתוס' (ד"ה אמר) מדובר על הדין שאין העדים נעשים זוממים עד שיזומו כולם, שדין זה הוא רק כשהעידו בתוך כדי דיבור, (שבזה א"א לצרפם בראיה שהרי אינם אומרים אמת), אבל לענין נמצא אחד קרוב או פסול זה לא תלוי בעדות בבית דין, אלא בראית העדות.

עדות מיוחדת

להלן יבואר מתי כמה עדים שלא ראו את המעשה יחד מצטרפים לעדות אחת, ונ"מ לדין הזמה מתי אם הוזם אחד הוזמו כולם, וכן נ"מ שאם ב' עדים לא מצטרפים לעדות אחת אין כאן ב' עדים, וכדלהלן.

1. ראית המעשה משני חלונות- אם שני עדים
ראו את העדות מחלון אחד, ושניים ראו מחלון אחר, והמתרה באמצע (והיינו שמן הסתם המתרה הוא זה שאמר לשתי הכתות ראו את המעשה הרע שזה עשה, או שבא לומר שלת"ק א"צ שהמתרה יהיה מן העדים. תוד"ה ואחד), אם מקצתם רואים אלו את אלו הוי עדות אחת, אפי' לאותם שאין רואים. (תוד"ה שמקצתן). ואם אינם רואים אלו את אלו הוו ב' עדויות. ונ"מ דאם הוי ב' עדויות ונמצא אחת זוממת, הרוצח והעדים זוממים נהרגים הרוצח נהרג מחמת הכת שלא הוזמה, והזוממים נהרגים כיון שהוזמו, (תוד"ה הוא), והשניה פטורה כיון שלא הוזמה. וכן נ"מ דהיכא דהוי עדות אחת אינם נהרגים עד שיזומו כולם, וכולם בטלים בהזמה אחת, כמו שאם נמצא אחד קרוב או פסול כל העדות בטילה. תוד"ה הרי. ואם יש עד אחד בכל חלון ואינם רואים אלו את אלו, לא הוי עדות, דכתיב "לא יומת על פי עד אחד", והרי כבר כתיב דבעינן ב' עדים, אלא בא ללמד שאחד מחלון זה ואחד מחלון אחר, או אפי' בזה אחר זה באותו חלון וכל אחד ראה מעשה גמור כגון בבוועל ערוה, אינם מצטרפים.

אם ראית המתרה מצרפת עדות- לרבא אם העדים רואים את המתרה או שהמתרה רואה אותם מצטרפים. י"מ שגם בב' כתות צריך שכל כת תראה את המתרה או שהמתרה יראה אותה, דאל"כ אינו נהרג, אבל דעת התוס' ששתי כתות מצטרפות במקצתן רואים אלו את אלו גם בלי שהמתרה מצרפם, וגם א"צ

שהמתרה יהיה חלק מהעדות, ודווקא בב' עדים שאין רואים זה את זה, צריך שיראו את המתרה או שהוא יראה אותם. (תוד"ה הוא וד"ה אמר). אמנם כתבו התוס' (ד"ה או) שהמתרה אינו נאמן לומר שהוא ראה אותם, שהרי הוא עד אחד, אלא איירי שיש עדים שהמתרה ראה אותם.

לרב נחמן **עדות מיוחדת בדיני ממונות** כשרה, דכתיב "**לא יומת על פי עד אחד**", ואף שלומדים דיני ממונות מדיני נפשות, דכתיב "משפט אחד יהיה לכם", קרא דלא ימות ודאי לא איירי בדיני ממונות, שהרי עד אחד מועיל בממון לחייבו שבועה. (תוד"ה בדיני). ורב זוטרא שואל דא"כ כשכת אחת הוזמה תציל הכת השניה את הרוצח ואת הזוממים שתהא עדותן בטילה, דכיון שבעלמא העדות כשרה, אף בנפשות אינו נהרג, דכתיב "והצילו העדה", קשיא.

אי בעינן התראה ע"י העדים- לת"ק אפי' אם ההרוג עצמו או שד התרו ברוצח הוי התראה, ולרבי יוסי לומדים מ"על פי שנים עדים" שאינו נהרג עד שיהיו ב' עדיו מתרים בו.

דיני עדים וסנהדרין

אין לסנהדרין **לשמוע מפי המתורגמן** אלא צריכים להכיר את לשון העדים, דכתיב "על פי שנים עדים", ואם מבין את שפתם אלא שאינו יודע להשיבם, יכול להביא מתורגמן.

1. עדים הקרובים לערב הבאים להעיד על ההלואה, רב פפא רצה להכשירם כיון שאינם קרובים ללוה או למלוה, ואמר לו רב הונא בריה דרבי יהושע שכיון שאם לא יהיה ללוה לשלם יגבה המלוה מהערב הם פסולים.

מי שנגמר דינו וברח ובא לפני אותו בית דין שנתחייב בו אין סותרים את דינו לישא וליתן אולי ימצא זכאי. ואם בא לפני בית דין אחר א"צ לחזור ולדון, אלא אם העידו עדים שנגמר דינו בבית דין פלוני על פי העדים פלוני ופלוני, הרי זה יהרג, אבל אם הבית דין הראשון בחו"ל והשני בא"י סותרים את דינו, מפני זכותה של ארץ ישראל אולי ימצאו לו פתח זכות.

סנהדרין נוהגת בארץ ובחו"ל דכתיב "בכל מושבותיכם", והא דכתיב "בשעריך" היינו שרק בא"י חייבים להושיב בתי דינים בכל בכל עיר ועיר, אבל בחו"ל מושיבים בכל פלך ופלך ולא בכל עיר ועיר.

סנהדרין ההורגת פעם בשבוע נקראת **חובלנית**, ולרבי אלעזר בן עזריה פעם בע' שנה, (ויש להסתפק אם כוונתו שבזה נקראת חובלנית, או שכך אורח ארעא, תיקו).

ר"ט ור"ע אמרו שאם הם היו בסנהדרין לא היו מחייבים מיתה כלל, שהיו שואלים אם יודעים שהיה הנהרג שלם ולא טריפה, ואמר רב אשי

שאפי' אם ראוהו שלם שבדקוהו מיי"ח טריפות, י"ל שבמקום הסייף היה נקב, ואמר רשב"ג שא"כ ירבו שופכי דמים בישראל שלא יפחדו מבית דין. ובבועל ערוה היו שואלים אם ראו כמכחול בשפופרת ואין עדים מסתכלים בכך, ולרבנן בערוה די שיראו כמנאפים ששוכבים בקירוב בשר ונוהגים כדרך תשמיש. וכתבו התוס' (ד"ה דלמא) שאין כוונת ר"ט ור"ע שחוששים לאופנים רחוקים כאלו, שהרי מבואר בחולין שהולכים אחר הרוב, (ואין לומר שר"ע חייש למיעוטא, שהרי אפי' ר"מ לא חייש למיעוטא היכא דלא אפשר, מיהו י"ל דהכא חשיב אפשר, כגון שהיה קרום של מח מגולה ובא זה ונקבו והרגו). אלא דעת ר"ת שאם העדים לא יודעים אם היה נקב במקום סייף אינו נהרג, אף שאם לא שאלום הוא חייב מיתה. אך כתבו התוס' שאין סברא לפטור באומר איני יודע, בדבר שאם לא שאלו אינו מעכב בעדות. אלא כוונת ר"ט ור"ע שהיו מרבים בבדיקות, עד שברוב המקרים היו מכחישים זה את זה. עוד כתבו התוס' (ד"ה כמכחול) שעובד ע"ז ומחלל שבת היו נהרגים, אך אין זה מצוי כ"כ, או שהיו שואלים אם המחלל הוא טריפה, דאם הוא טריפה א"כ אם יזימום לא יהיו חייבים מיתה, דיכולים לומר גברא קטילא בעינן למיקטל, והוי עדות שא"א להזימה.

אלו הן הגולין

כתיב (במדבר ל"ה) "...ערי מקלט תהיינה. לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט, לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה... וישב בה עד מות הכהן הגדול" וכו'. עוד כתיב (דברים י"ט בסמוך לדיני עדים זוממין) "שלש ערים תבדיל לך וכו' וזה דבר הרוצח אשר ינוס שמה וחי, אשר הכה את רעהו בבלי דעת והוא לא שונא לו מתמול שלשום" וכו'.

בשתי פרשיות אלו פירטה לנו התורה את דיני גלות הרוצח בשגגה לעיר מקלט, ששם אסור לגואל הדם להורגו, והשהות שם מכפרת על חטאו.

ובפרק זה יבוארו דיני גלות ועיר מקלט, באזה סוג רציחה ובאיזה רמה של שגגה הרוצח גולה לעיר מקלט, איזה סוג אנשים אינם גולים, דיני הערי מקלט, ודיני חזרת הרוצח אחרי מות הכהן הגדול.

באיזה אופן רוצח חייב גלות

כפי המבואר בתורה חיוב גלות נאמר רק ברוצח בשגגה, והגמרא מבארת באלו אופנים למרות שהם נחשבים שגגה אין בהם חיוב גלות מחמת שזה קרוב לאונס או לזדון וכדומה, ובאלו אנשים (כגון שונא או אב המכה את בנו) או מקומות (כגון חצר של ההורג) או צורות הריגה (כגון דרך עליה) אין חיוב גלות.

ההורג נפש בשגגה גולה לערי מקלט.

דרך ירידה - רוצח בשוגג אינו גולה אלא כשהרג בדרך ירידה, דכתיב "ויפל עליו וימות" עד שיפול דרך נפילה, וכגון שהיה מעגל במעגילה טח את גגו ומחליק את הטיח במעגילה בשביל שיהיה הגג משופע מעט כדי שהמים יזובו, (לרש"י מעגילה זה חתיכת עץ עבה וחלקה עם בית יד, ולתוס' זה אבן עגולה

וארוכה) ובעודו דוחף את המעגילה לכוון מטה נפלה, או שהיה משלשל חבית ונפלה, או שהיה יורד בסולם ונפל, והרג אדם. וכתבו התוס' (ד"ה היה) שי"א שלא זו אף זו קתני, דהמוריד חבית נזהר יותר מהמעגל במעגילה, שלא תפול החבית ותשבר, והיורד בסולם נזהר יותר שלא יפול בעצמו, וקמ"ל דאעפ"כ חייב גלות. אבל אם היה מושך במעגילה לכוון מעלה ונשמטה מידו ונפלה, או מעלה חבית ונקרע החבל ונפלה, או עולה בסולם ונפל על אדם, והרגו, אינו גולה.

ז': רוצח במזיד אינו גולה דהוא בר קטלא, וכתבו התוס' (ד"ה פשיטא) שאף אם לא התרו בו אינו גולה, משום דכתיב פעמיים "בבלי דעת", או דכיון דקרא כתיב "והוא לא שונא לו" פשיטא דאיירי באינו מתכוון.

החושב שמותר להרוג אינו גולה, דכתיב "בשגגה" פרט למזיד, והאומר מותר הוא קרוב למזיד. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שאף שבאיסור שבת ואיסור חלב דכתיב בהו בשגגה מחייבים תינוק שנשבה, שאני הכא דכתיב "בשגגה" יתירא. ולאביי אומר מותר הוא אנוס, וכן ס"ל לרב חסדא לקמן ט. , וכתבו התוס' שם (ד"ה ורב חסדא) שלדבריהם הא דקתני פרט למזיד, היינו שהוא יודע שהוא הורגו.

המתכוון להרוג בהמה והרג אדם, לכותי והרג ישראל, לנפלים והרג בן קיימא, פטור, דכתיב "בבלי דעת" פרט למתכוון.

"אם בפתע (-פרט לקרן זוית שיצא ממבוי למבוי עם סכין בידו, ובא אחר כנגדו, ולא ראהו והרגו), בלא איבה (פרט לשונא ומהא דכתיב "והוא לא אויב לו" לומדים ששונא פסול לעדות ולהיות דיין. תוס' ח. ד"ה בלא), הדפו (לרבות היכא שדחפו בגופו בלא כוונה), או השליך עליו (- לרבות ירידה לצורך עליה כגון המשפיל את הגרזן כדי להרימו בכח, והרג בהשפלתו), בלא צדיה (-לשון צדוד, שלא נתכוון לזרוק לצד אחר אלא למקום שזרק, אבל לא היה יודע שיש שם אדם, שאם זרק לצד אחד והלכה לצד אחר, פטור)".

נתכוון לזרוק שתי אמות וזרק ארבע או ארבע וזרק שמונה פטור, דכתיב "ואשר לא צדה". לרש"י בב"ק כ"ו: המיעוט הוא ממיתה ולא מגלות, ולתוס' (ד"ה ואשר) המיעוט הוא מגלות.

אין חיוב גלות אלא **במקום שיש רשות למזיק ולניזק להכנס לשם**, למעט חצר של בעה"ב, דכתיב "ביער". אמנם לא בעינן דומיא דיער אלא לענין שיש רשות לשניהם להיות שם, אבל לא ילפינן שצריך שיהיו שניהם באותה רשות, ולכן העומד ברשותו וסותר את כותלו לרה"ר והרג שם אדם, גולה. תוד"ה מה.

היה עולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו ונפלה והרגה - רבי אבהו הסתפק אם זה נחשב דרך ירידה או דרך עליה, (אמנם אם האדם עצמו נפל והרג ודאי חשיב דרך עליה. תוד"ה נשמטה). ורבי יוחנן אמר לו שהרי זה בכלל ירידה לצורך עליה שהעולה דוחק את השליבה למטה, שחייב.

ובברייתא תני חדא חייב ותני אידך פטור, והגמ' אומרת שאין הכרח שנחלקו אם זה דרך ירידה או דרך עליה, דיי"ל שלכו"ע זה דרך עליה (לתוס' כוונת הגמ' שהיכא שלא התליעה והיא מהודקת חשיב דרך עליה, וכדלהלן), והא דתני חייב היינו חייב בנזקין אם הזוק ולא מת, דבנזקין חייב אף בדרך עליה ואף בשוגג או באונס, דכתיב "פצע תחת פצע". או דאיירי בהתליעה והיא נכפפת בדריכה ולהכי הוי דרך ירידה, או שאינה מהודקת והיא יורדת בדריכה.

קצב שהיה מקצב אם הוריד ידיו עם הגרזן לפניו כדי להעלותם בכח, או הוריד לאחריו שהרים ידו בכח עד שהורידה דרך אחוריו, חייב, ואם העלה ידיו לפניו או לאחריו פטור.

נשמט הברזל מקתו והרג, לרבי אינו גולה, ולחכמים גולה. ושניהם מקרא אחד דרשו, דכתיב "ונשל הברזל מן העץ", לרבי כיון דלא כתיב "ונשל הברזל מעצו", יש אם למסורת כפי שנמסרה למשה לכותבה צריכים לדורשה, וכתביב ונישל (דלפי המקרא צריך להוסיף הברת א' או ה' בין הנ' לש'), אינו חייב אלא כשהברזל השיל חתיכה מן העץ. ואף אי נימא שיש אם למקרא (כמו שרבי עצמו סובר, אמנם לטעם הראשון כיון דלא כתיב "מעצו", כאן לומדים לפי יש אם למסורת), ילפינן גז"ש מה עץ האמור למעלה היינו מן העץ המתבקע, אף עץ האמור למטה מן העץ המתבקע. ולחכמים יש אם למקרא וקרי ונשל לשון פעל, שהברזל עצמו נשל מעל עצו.

ח. המכה בגרזן על העץ ועף קיסם מהעץ והרג, לרבי גולה, ולרבנן אינו גולה, ונחלקו בפירוש הפסוק וכנ"ל. וכן הזורק צרור על דקל ונפלו התמרים והרגו אדם, לרבי גולה, ולרבנן אינו גולה, דהרגב נדון כברזל והתמרים כקיסם הניתז, ואינו נדון ככח כוחו אע"פ שיצא הצרור מידו לפני התזת התמרים (תוד"ה מהו), והיכא שנפלה חתיכה מן העץ על התמרים והפילה אותם והם הרגו אדם, חשיב כח כוחו אף לרבי.

דרגת השוגג שחייב בהם גלות - הזורק אבן לרה"ר והרג הרי הוא מזיד, ואף בסותר את כותלו לרה"ר איבעי ליה לעיוני ואפי' בלילה, ואם סתר כותלו לאשפה- אי דשכיחי רבים פושע הוא, ואי דלא שכיחי רבים אנוס הוא, ואם היא אשפה שבדרך כלל עשויה להפנות בה לנקבים בלילה, ולעיתים נפנים בה ביום הרי זה גולה, בין בסותר כותלו לשם בין בזורק אבן. תוד"ה לא. ואם זרק לאשפה שאינה עשויה להפנות לא בלילה ולא ביום, ואיכא דמיקרי ויתיב, אנוס הוא. תוד"ה באשפה.

ממציא את עצמו - הוציא הנהרג את ראשו אחרי שזרקו את האבן וקיבלה, פטור, דכתיב "ומצא" פרט לממציא עצמו, דומיא דיער שזה מצוי מעיקרא. (משא"כ לענין גאולת שדה

אחוזת, דרשינן מ"ומצא" שאינו יכול לכפות את הלוקח להחזירה לו לפדות אם היה הממון מצוי בידו מעיקרא, והיינו שמוכר שדה רחוקה או רעה בשביל לגאול שדה טובה או קרובה, ד"ומצא" דומיא ד"והשיגה ידו" שזה לא היה מצוי בידו מעיקרא).

הזורק אבן לחצירו והרג אינו גולה אא"כ היה רשות לניזק להכנס לשם, דבעינן דומיא ד"יער" שיש רשות לניזק ולמזיק להכנס לשם.

חייב גלות על הכאה של מצוה- אב המכה את בנו או רב הרודה את תלמידו או שליח בית דין שהרגו, לאבא שאול אינו גולה, דכתיב "לחטוב עצים", מה חטיבת עצים היא רשות, כך אינו חייב גלות אלא בדבר הרשות. ואין לומדים מחטיבת עצים לסוכה או לעצי המערכה, דאף שם זה רשות, שהרי אם מצא חטוב אינו צריך לחטוב, אבל בבן אע"ג דגמיר מצוה להכותו, דכתיב "יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך", ובשליח בית דין אע"פ שאם כבר לקה אין מצוה להלקותו, מ"מ מעיקרא איכא מצוה, ואף שאילו לא חטא אין מצוה להלקותו, מ"מ אם לא חטא לא חשיב "שליח בית דין". תוד"ה אף. ועוד יש ללמוד מדכתיב "ואשר יבוא את רעהו ביער", שכמו שהכניסה ליער היא רשות, כך אינו חייב אלא בדבר הרשות. אבל הא דכתיב גבי ביאת מקדש "ואיש אשר יטמא" איירי אף כשנטמא למת מצוה, דאמר קרא "עוד טומאתו בו" לרבות נטמא למת מצוה, ואין להקשות דלשתוק קרא מ"אשר" ומ"היה", ד"אשר" אורחיה דקרא. (תוד"ה טמא). (ומ"טמא יהיה" לומדים לרבות טבול יום שענוש כרת אם נכנס למקדש, ומ"טומאתו בו" לומדים לרבות מחוסר כיפורים שאם צריך להביא קרבן והיינו זב וזבה יולדת ומצורע, אף שכבר טבול והעריב שמשם, חייבים כרת אם נכנסו למקדש).

ח: לישנא בתרא- כתיב "בחריש ובקציר תשבות" ואיירי בשביעית ולא בשבת, שהרי בשבת צריך לשבות מכל מלאכה, לר"ע לומדים מזה לאסור חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית –המועיל לשביעית, וקציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית, שאם הביאה שליש בשביעית, שהיא ראויה ליקצר, צריך לנהוג בה קדושת שביעית אף אם קצר בשמינית. (ואף דקרא לא איירי בחרישה כלל, מ"מ כיון דקציר אתי לתוספת, דכתיב בהאי עניינא "את ספיח קצירך לא תקצור", חריש נמי אתי לתוספת. (תוד"ה אינו). ולרבי ישמעאל איירי בשבת ונקט חריש וקציר מפני שלומדים מזה שכמו שחריש הוא רשות דאין חריש של מצוה, כך קציר רשות, אבל קציר של מצוה והיינו קציר העומר דוחה שבת. ואין לומר דאיירי בחריש של העומר, דחריש זה אינו מצוה, דאם מצא חרוש אינו חורש, אבל קצירת העומר היא מצוה אע"פ שיש לו קצור, דכתיב "וקצרתם". אבל אב המכה את בנו הוי

מצוה דכתיב "יסר בנך ויניחך". ועוד דודאי לא איירי בחרישת מצוה, דא"כ נלמד שגם בקציר של מצוה אם מצא קצור אינו קוצר, והרי מצוה לקצור ולהביא.

אב שהרג את בנו כשהוא מלמדו אומנות אינו גולה, דמצוה ללמדו אומנות, דכתיב "וקחו לבניכם נשים" מכאן שמצוה על האב להשיא אשה לבנו, וילפינן שמצוה ללמדו אומנות מדכתיב "ראה חיים עם אשה" הקיש אומנות שהיא חיותו לאשה, אך אם יש כבר לבן אומנות, ולימדו אומנות אחרת והכה בשגגה ומת, הרי זה גולה על ידו.

בן שהרג את אביו-

במתני' איתא שבן המכה את אביו גולה, ובברייתא לומדים מ"מכה נפש בשגגה" שחייב גלות הוא במי שאינו חייב מיתה אלא במכה נפש והיינו שהרגו, ואינו חייב מיתה בחבלה, אבל מכה אביו אינו גולה.

רב כהנא מבאר שלר"ש שחנק חמור מסייף, וא"כ ההורג את אביו בחנק, דהעושה חבורה באביו חייב חנק, ורוצח נדון בסייף, ומי שנתחייב ב' מיתות נדון בחמורה, א"כ לא מצינו ששגגה ניתנה לכפרה אלא בשגגת סייף ולא בשגגת חנק, א"כ בן שהרג את אביו אינו גולה. ולרבנן שסייף חמור מחנק ואם היה מזיד היה נדון בסייף, א"כ בן שהרג את אביו בשוגג גולה, דמצינו ששגגת סייף ניתנה לכפרה.

ורבא מבאר שכוונת הברייתא שאין ממעטים מ"מכה נפש" אלא בן שעושה חבורה באביו בשוגג, שאינו גולה אע"פ שבמזיד הוא בר קטלא, ואף הברייתא כרבנן.

מלקות וגלות בכותי ועבד- עבד או כותי שהרגו ישראל בשגגה גולים, וכן אם קיללו ישראל לוקים שהמקלל חבירו עובר בלא תעשה. וכן ישראל שהכה עבד או כותי והרגו גולה, ואם קילל כותי אינו לוקה, דכתיב "ונשיא בעמך לא תאור" בעושה מעשה עמך, ואם העיד על כותי שהוא חייב מלקות והוזם, לוקה, ואם הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה מפני שעבר על "לא יוסיף", דלא הוקשה הכאה לקללה, אבל בשו"פ משלם ואינו לוקה.

גלות בגר תושב-

ט. לרב כהנא ישראל שהרג גר תושב אינו גולה על ידו, וגר תושב שהרג ישראל אינו גולה והיינו דלא סגי ליה בגלות אלא הוא נהרג, דכתיב "והיו לכם הערים למקלט" לכם ולא לגרים, אבל גר תושב שהרג גר תושב גולה, דכתיב "לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהייה שש הערים". והגמ' שואלת מהברייתא שכתוב בה שגר ועכו"ם שהרגו נהרגים דבן נח נהרג על שבע מצוות אף בשוגג, דאזהרתן זו היא מיתתן, ומשמע שכמו שעכו"ם חייב אם הרג עכו"ם, כך גם גר חייב אם הרג גר.

ורב חסדא מתרץ דאיירי שהרגו בדרך עליה שכיון שישראל אינו גולה גם גר אינו גולה אלא נהרג, אבל בדרך ירידה גולה כמו ישראל.

לרבא לא מסתבר שהגר יגלה במקום שישראל גולה, ואילו במקום שישראל פטור הגר ינהרג, דס"ל שמה שבדרך עליה פטור, אין זה משום דלא סגי ליה בגלות, אלא אדרבה מפני שהוא יותר אנוס. (תוד"ה אמר). אלא הא דגר תושב חייב מיתה, היינו באומר מותר, שהוא קרוב למזיד, (ולאביי אומר מותר הוא אנוס).

גר תושב שהיה סבור שזה בהמה ונמצא אדם גר תושב (תוד"ה כסבור), כנעני ונמצא גר תושב, לרבא חייב מפני שהוא קרוב למזיד שהיה לו לעיין כמו באומר מותר שהיה עליו ללמוד (שם), ולרב חסדא פטור מפני שהאומר מותר אנוס הוא, ונקרא מזיד בגלל שהוא יודע שהוא הורג. תוס'.

והא דכתיב גבי **אבימלך** "הנך מת על האשה אשר לקחת", והיה סבור שהיא אחות אברהם והיא מותרת, לרב חסדא היינו מיתה בידי שמים, (ואין לדייק דבר זה מדכתיב "מחטוא לי", מפני שאעפ"כ י"ל שדינו מסור לאדם, כמו גבי "וחטאתי לאלוהים" שאין הכונה למעט אדם שהרי יוסף היה יודע שהיא אשת איש. והתוס' (ד"ה אלא) גורסים שדינו מסור לשמים, והטעם הוא משום שאצל יוסף לא היו עדים, ואצל אבימלך לא ידעו שהיא אשת איש). והא דכתיב "הגוי גם צדיק תהרוג" ומשמע שהסכים עמו הקב"ה, אלמא אנוס הוא, לרבא צ"ל שהקב"ה ענה לו שאינו צדיק בדבר, שהיה לו ללמוד דרך ארץ, דכיון ששאלו אותו על אשתו ולא על עסקי אכילה ושתיה, ממילא הוכרח אברהם לומר שהיא אחותו, וזה הכונה "ועתה השב אשת האיש (מכל מקום), כי נביא הוא" (-מתוך שאלתו הבין שאם לא יאמר שהיא אחותו יהרגוהו), ומכאן שבן נח נהרג על שהיה לו ללמוד ולא למד.

ט: גלות בסומא- לר"י סומא שהרג בשוגג אינו גולה, דכתיב "ואשר יבוא את רעהו ביער" ומשמע אפי' סומא, וכתיב "בלא ראות" למעט את הסומא דמשמע שרק כאן לא ראה. ולר"מ סומא גולה, ד"בלא ראות" ו"בבלי דעת" הוי מיעוט אחר מיעוט, דאינו אלא לרבות. (ולר"י "בבלי דעת" ממעט מתכוון, ור"מ ממעט מתכוון מ"בשגגה", דס"ל דתנתי שמעת מינה. תוד"ה ורבי).

גלות לשונא- לת"ק שונא אינו גולה. ולרבי יוסי שונא נהרג מפני שהוא כמועד –כמותרה, דודאי לדעת הרגו, (והיינו רבי יוסי ברבי יהודה דס"ל שחבר א"צ התראה, דלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד). ולר"ש אם יכולים לומר שלדעת הרגו, כגון שנשמט החבל מידו, אינו גולה, לפי שהוא חשוד להשמיטו בכוונה, אבל אם נפסק החבל גולה, אמנם לשיטת רבי בין אוהב בין שונא אינו גולה בנפסק החבל, כמו דס"ל

לרבי שאינו גולה בנשמת הברזל מהקת של הגרון, דבעינן שלא ישאר בידו כלום, כמו בניתז מן העץ המתבקע. וכתבו התוס' (ד"ה נשמט) דמ"מ מצינו לרבי ששונא יגלה, היכא שנפל הוא עצמו מן הגג, דבזה ידוע שלא נפל מדעת שהרי היה בסכנת מות.

ערי מקלט

רוצח בשוגג גולה לאחד מששה ערי מקלט, כדכתיב "את שלש הערים תתנו מעבר לירדן, ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען, ערי מקלט תהינה".

הבדלת שש ערי המקלט-

משה רבינו הבדיל ג' ערים בעבר הירדן, ויהושע הבדיל כנגדם ג' ערים בארץ ישראל, והיתה חברון שביהודה מכוונת כנגד בצר שבמדבר, ושכם שבהר אפרים כנגד רמות שבגלעד, וקדש שבהר נפתלי כנגד גולן שבבשן.

הוצרכו בעבר הירדן ערי מקלט כמו בארץ ישראל אע"פ שהיא נחלת שני שבטים ובארץ ישראל עשרה שבטים, משום שבגלעד היו שכיחי רוצחים, וההורגים במזיד הקב"ה מזמנם לפונדק אחד עם מי שהרג בשוגג, והוא הורגם בשוגג וגולה, וכדלהלן. תוד"ה בגלעד.

היה מרחק שוה בין ג' הערים וכן ביניהם לגבול, דכתיב "ושלשת", ולפי זה נמצא שמי שנמצא בין הערים הוא יותר קרוב ממי שבצדדים, והטעם משום שבשכם היו שכיחי רוצחים.

עד שלא נבחרו ג' הערים ע"י יהושע אחרי י"ד שנה שכבשו וחילקו את הארץ, לא קלטו ג' הערים שהבדיל משה, דכתיב "שש ערי מקלט" שיהיו ששתן קולטות כאחת. ומ"מ הבדילם משה (י). כהא דכתיב "אוהב כסף לא ישבע כסף".

י. שאר מ"ב ערי הלויים ג"כ היו קולטות, דכתיב "ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר", אמנם הם היו קולטות רק מי שגלה לשם לדעת שידע שהם קולטות, אבל ו' הערי מקלט היו קולטות אף שלא לדעת.

חברון היתה עיר מקלט, ומה שמצינו שנתנוה לכלב, היינו את "שדה העיר ואת חצירה". וקדש היתה עיר מקלט, וקדש שהיתה עיר מבצר – כרך גדול בנחלת נפתלי היתה עיר נוספת שנקראת כך, (שהרי עיר מקלט היא עיר בינונית, וכדלהלן).

דיני הערי מקלט-

מתקנים לרוצחים דברים הנצרכים להם, דכתיב "וחי". ולכן אין עושים עיר מקלט לא כפר קטן לפי שאין מזונות מצויים שם, ולא כרך גדול לפי שמצויים שם רבים ויהא מצוי שם גואל הדם ויארוב לו, אלא עיירות בינוניות. וצריך שיהיה שם מים, ואם אין שם כשנפלו בגורל בימי יהושע, היו מביאים לשם אמות מים מן הנהרות הרחוקים. וצריך שיהיה שם שווקים כדי שימצאו מזונות לקנות,

ושהיו במקום אוכלוסים במקומות הסמוכים, כדי שגואלי הדם לא יבואו בחיל גדול, ואם נתמעטו האוכלוסים מוסיפים עליהם. ואם נתמעטו הדרים בה מביאים לשם כהנים לויים וישראלים.

לרבי נחמיה אין מוכרים בעיר מקלט כלי זין או מצודה שלא יקנה אותם גואל הדם ויהרוג, (אבל כשמביא ממקום רחוק ירגישו בו), וחכמים מתירים. ולכו"ע אין פורסים בתוכה מצודות, ואין עושים בה חבלים, כדי שגואל אדם לא יהיה מצוי שם.

תלמיד שגלה מגלים רבו עימו, ומכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון כדי שעוותיו לא יביאוהו לידי הריגה בשוגג ויגלה.

רב שגלה מגלים ישיבתו עימו, ואף שדברי תורה קולטים את העוסק בהם, זה אינו אלא בזמן העסק ממש, או שהכונה שקולטים ממלאך המות, כדמצינו ששליח מלאך המות לא יכל להרוג את רב חסדא מפני שלמד כל הזמן, עד שגרם שיסיח דעתו והרגו.

ראובן נמנה בהצלה – ברשימת הערי מקלט תחילה, מפני שפתח תחילה בהצלת יוסף.

היו מכוונים את הדרכים לערי המקלט, ואמר ראב"י שהיה כתוב מקלט בכל פרשת דרכים, כדי שיכיר הרוצח את הדרך. ואם לרשעים הקב"ה מורה את הדרך ק"ו לצדיקים.

ומי אוהב בהמון לא תבואה – י"מ שמי שבקי נאה לו ללמד בהמון, וכדכתיב "מי ימלל גבורות ד' (מי שראוי ל)ישמיע כל תהילתו". וי"מ שמי שאוהב את המלמדים להמון, התורה מחזרת אחר זרעו, כרבא בריה דרבה. וי"מ שכל מי שאוהב ללמוד בהמון, זוכה לתורה, דאם עוסק בתורה לבדו, ראויה חרב לבוא על צווארו, ולא עוד אלא שמיטפש, ולא עוד אלא שהוא חוטא. וי"מ שכל מי שאוהב ללמד המון, זוכה לתורה, כדאמר רבי שהרבה למד מרבותיו, ויותר למד מחבריו, ויותר מזה למד מתלמידיו לפי שעל ידיהם מתרבה הפלפול, ונותן לב לתרץ קושיותיהם.

מעלת לימוד התורה – בזכות לימוד התורה בשערי ירושלים ניצחו במלחמה, דכתיב "עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים". דוד אמר לקב"ה שיש הממתנים למותו כדי ששלמה יבנה את בית הבחירה, אמר לו הקב"ה "כי טוב יום בחצריך (שאתה עוסק בתורה) מאלף (עולות שיקריב שלמה ע"ג המזבח)".

גלות לעיר מקלט

י: והאלוקים אנה לידו – כאשר יאמר משל הקדמוני והיינו התורה שהיא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם, מרשעים יצא רשע, שני בני אדם

הרגו את הנפש אחד בשוגג ואחד במזיד, ואין עדים, הקב"ה מזמינם לפונדק אחד, זה שהרג בשוגג נופל על זה שהרג במזיד ושם יש עדים, נמצא זה שהרג במזיד נהרג, וזה שהרג בשוגג גולה בעל כרחו.

בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכים אותו.

הריגת הרוצח בדרך לעיר מקלט – רוצח שגלה לעיר מקלט ומצאו גואל הדם בדרך והרגו פטור, דכתיב "ולו אין משפט מות", דאיירי בגואל הדם. וי"א שפסוק זה מדבר על הרוצח. ומה שמוסרים שני ת"ח לדבר עם גואל הדם, אין הכונה שיתרו בו שאם יהרגנו יתחייב מיתה, אלא שיאמרו לו שלא ינהג כמנהג שופכי דמים, דבשגגה הגיע מעשה לידו.

היו מוסרים לרוצח ב' ת"ח, כדי שאם יבוא גואל הדם להורגו ידברו אליו ויאמרו לו, אל תנהג מנהג שופכי דמים, בשגגה בא מעשה לידו. ולר"מ הרוצח עצמו היה מדבר. אמרו לו חכמים, הרבה שליחות עושה בדברים שהאדם עצמו לא יכול לעשות.

עיר מקלט לרוצח במזיד – לרבי יוסי ברבי יהודה כל הרוצחים בורחים בתחילה לערי מקלט, דכתיב "וארב לו וכו' ונס", ובית דין היו מביאים אותם, מי שנתחייב מיתה הרגוהו, דכתיב "ושלחו זקני עירו ולקחו אותו משם ונתנו אותו ביד גואל הדם ומת", ומי שלא נתחייב מיתה פטרוהו, ומי שנתחייב גלות החזירוהו, שנא' "והשיבו אותו העדה". ולרבי ערי מקלט לא קולטות מזיד, אלא שהרוצחים לא היו יודעים דין זה והיו בורחים לשם.

עיר שרובה רוצחים אינה קולטת, דכתיב "ודיבר באזני זקני העיר ההיא את דבריו", ולא שהושוו דבריהם לדבריו.

עיר שאין בה זקנים – י"א שאינה קולטת דכתיב "זקני העיר", וי"א שאינו אלא למצוה בעלמא. וכן נחלקו לגבי בן סורר ומורה, ולגבי עגלה ערופה, אם דינים אלו אינם שייכים בעיר שאין בה זקנים, או שלא בעיני זקנים אלא למצוה בעלמא. וכתבו התוס' (ד"ה חד) שאם יש כמה עיירות סמוכות לחלל, ובאחת מהם יש בית דין, אין מוודים אלא ממנה, ורק אם בכל העיירות הסמוכות אין בית דין, מוודים מעיר שאין בה בית דין.

י"א. כתיב "וידבר ד' אל יהושע לאמר, דבר אל בני ישראל לאמר תנו לכם את ערי המקלט אשר דיברתי עמכם", מפני מה נאמרה פרשת זו בלשון דיבור שהיא לשון קשה, ובכל ספר יהושע כתיב "ויאמר", (דבר הוא לשון קשה, כדכתיב "דיבר האיש אדוני הארץ איתנו קשות", אבל "אז נדבר יראי ד' ", וכן "ידבר (-ינהל) עמים תחתנו" זו לשון רכה), י"א מפני ששיהיה יהושע להפרישם אחר שחלקו עד שאמר לו הקב"ה להפרישם, וי"א מפני שהם של תורה.

ויכתוב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלוקים- י"מ דהיינו ח' פסוקים שבסוף התורה, וי"א דהיינו שכתב בספרו את פרשת ערי מקלט, שכבר נכתבה בספר תורת אלוקים.

ספר תורה שתפרו בחוטי פשתן- י"א דפסול משום שהוקשה כל התורה לתפילין, דכתיב בפרשת תפילין "למען תהיה תורת ד' בפין", ובתפילין נאמרה הלכה למשה מסיני שיש לתופרם בגידים, וכן הלכה. וי"א דכשר אף שלא בגידים, ולא הוקש אלא שצריך "מן המותר בפין".

קללת חכם אפי' על חנים היא באה, וכדמצינו שדוד אמר שמי שידוע איך לסתום את התהום כשחפר את השיתין (-יסודות לביהמ"ק), יחנק, שדוד מצא חרס, והחרס אמר לו שלא יטלהו שהוא כבוש על התהום מיום מתן תורה שרעדה כל הארץ, ולא שמע דוד לדבריו ונטלו, ואמר לו אחיתופל שיכתוב שם ד' ויזרוק לתהום (דאם בשביל לשים שלום בין איש לאשתו הותר, דכתיב "ומחה אל מי המרים" ויש הרבה אזכרות בפרשה, כ"ש בזה שזה הצלה לכל העולם כולו), ואח"כ נחנק אחיתופל, ואף שאחיתופל מת לפני קניית הגורן מארונה היבوسی, צ"ל שידע לפני כן את מקום המקדש, וחפר שם ברשותו.

קללת חכם אפי' על תנאי היא באה, כדמצינו שעלי אמר לשמואל "כה יעשה לך אלוקים אם תכחד ממני" שבני שמואל לא ילכו בדרכיו כמו שקרה לעלי, ושמואל לא כחד ממנו ובכל זאת "ולא הלכו בניו בדרכיו".

נדוי על תנאי צריך הפרה, (והיינו דווקא בדבר שאין קיום התנאי תלוי בו, אבל בנדוי שיכול לקיים לא, דאנו יודעים שבשעת הנדוי היה בדעתו לקיים את התנאי. תוד"ה אפילו), כדמצינו שיהודה אמר ליעקב "אם לא אביאנו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לאבי כל הימים", והיו עצמותיו מגולגלות בארון כל המ' שנה שהיו ישראל במדבר (ושאר השבטים היה שלדן קיים, ואף את עצמותיהם העלו, דכתיב "והעליתם את עצמותי מזה איתכם"), עד שעמד משה וביקש רחמים, כדכתיב "יחי ראובן וכו' וזאת ליהודה", והיינו שאמר משה שיהודה גרם שראובן יודה (שאף שישב בתענית על מעשה בלהה לפני המעשה עם יהודה ותמר, מ"מ לא הודה ברבים עד מעשה יהודה ותמר. תוד"ה מ'), וביקש מכח זה "שמע ד' קול יהודה" וחזרו אבריו למקומם, וכשאמר "ואל עמו תביאנו" העלוהו למתיבתא דרקיעא, וכשאמר "ידיו רב לו" ידע לישא וליתן, וכשאמר "ועזר מצריו תהיה" ידע לתרץ קושיות. (י"א:).

חזרת הרוצח במיתת הכהן הגדול

כהן גדול שמת מחזיר את הרוצח מעיר מקלט, בין משוח בשמן המשחה כפי שהיה עד ימי יאשיהו שנגזז שמן המשחה, בין מרובה בגדים אחרי שנגזז

שמן המשחה, בין כהן גדול שעבר ממשיחותו שנמשח מחמת פסול שאירע בכהן גדול, וכשחזר הכהן גדול לעבודתו עבר זה ממשיחותו, דכתיב בפרשה ג' פעמים "מות הכהן הגדול". ולרבי יהודה אף משוח מלחמה לומר "אל ירך לבבכם" וכו' מחזיר את הרוצח, דכתיב קרא אחרינא "עד מות הכהן" (ולת"ק כיון ששם לא כתיב הגדול, הכונה לאחד מהכהנים הנ"ל). והגמ' (י"א:) מסתפקת אם חוזר במיתת כולם, או במיתת אחד מהם.

אמותיהם של הכהנים גדולים מספקות להם מחיה וכסות, כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו, ואף שתפילה על חנים לא מתקיימת דכתיב "קללת חנים לא תבוא", מ"מ אינה קללת חנים מפני שהיה להם לבקש רחמים על בני דורם ולא ביקשו. וי"א שהיו מספקות כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו, דבלאו הכי ימותו אף שלא הם חטאו.

י"א: אם נגמר דינו בשעה שלא היה כהן גדול שלא מינו אחר תחתיו עד שנגמר דינו לגלות, או שהרג כהן גדול, או כהן גדול שהרג, אינו יוצא לעולם. ואם אחר שנגמר דינו מת הכהן גדול אינו גולה, דאין הגלות מכפרת אלא מיתת הכהן גדול מכפרת, (והיינו שהפטור מהגלות הוא רק ע"י מיתת הכהן גדול, שהרי אפי' אם מת אחרי שגלה יום אחד יכול לצאת, אמנם הכפרה על העבירה היא ע"י הגלות עצמה. תוד"ה מיד), ואם מי שכבר גלה יוצא, ק"ו שמי שעדיין לא גלה לא יגלה, (ולכא למימר שמי שנגמר דינו בלא כהן גדול לא יגלה מק"ו, דמיתת הכהן גדול היא כפרה, ואינה מכפרת אלא בשעת מיתתו, ובשעת מיתתו לא היה חייב. תוד"ה אמר). ואם מת הכהן גדול לפני שנגמר דינו ומינו אחר תחתיו, הרי זה חוזר במיתתו של השני, דכתיב "וישב בה עד מות הכהן הגדול, אשר משח אותו בשמן הקודש", והיינו כהן שנמשח בימיו, שהרי לא הוא היה מושחו, וטעמא משום שהיה על השני לבקש רחמים שיגמר דינו לזכות.

נגמר דינו ומת מוליכין את עצמותיו לעיר מקלט, דכתיב "לשוב לשבת בארץ", וישיבה בארץ זו קבורה, ואם מת בעיר מקלט קוברים אותו שם, דכתיב "שמה" שם תהא דירתו מיתתו וקבורתו, אמנם שאר בני אדם אינם נקברים בעיר מקלט, דכתיב "ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חיתם", ואם מת בעיר מקלט לפני הכהן גדול, קוברין אותו בקברי אבותיו, דכתיב "ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו".

רוצח שנגמר דינו ואח"כ נתברר שהכהן גדול הוא בן גרושה או חלוצה, י"א שדינו כמו שמת הכהן גדול, וי"א שאיגלאי מילתא למפרע בטלה כהונה ואינו יוצא משם לעולם. ואין הכרח שנחלקו במחלוקת ר"א ורבי יהושע בכהן שהקריב קרבן ונודע שהוא בן גרושה או חלוצה אם הקרבנות

פסולים למפרע, ד"ל שלר"א שפוסל למפרע באמת לכו"ע בטלה כהונה, אבל לרבי יהושע שמכשיר, י"ל דדווקא בקרבנות כשר דכתיב "ברך ד' חילו ופועל ידיו תרצה", אבל כאן מודה דבטלה כהונה.

דיני הרוצח בעיר מקלט

יציאה מהעיר מקלט- רוצח בשוגג שגלה לעיר מקלט אינו יוצא משם לעדות מצוה או ממון או נפשות, ואפי' כל ישראל צריכים לו, ואפי' שר צבא כיואב בן צרויה אינו יוצא, שנא' "אשר נס שמה" שם תהא דירתו מיתתו וקבורתו.

י"ב. המזבח קולט רוצח, ולכן בא יואב והחזיק בקרנות המזבח, אך באמת טעה יואב, דאין המזבח קולט אלא בגג דכתיב "מעם מזבחי" ולא מעל מזבחי, ודווקא מזבח של בית המקדש ד"מזבחי" היינו המיוחד לי, ויואב תפס במזבח שעשה דוד לפני הארון בעיר דוד, ולאביי אינו קולט אלא כהן שעבודה בידו.

ג' טעויות עתיד שרו של רומי לטעות- לעתיד לבוא יפרע הקב"ה מצבא המרומם ואח"כ ממלכי האדמה, וכתב "מי זה בא מאדום חמוץ בגדים" (-מדמו של סמאל, שרו של רומי, ואע"פ שהמלאכים אינם בשר ודם כתב בו הכתוב כעין הריגת האדם כדי לשבר את האוזן) מבצרה", והיינו ששרו של רומי יברח לבצרה, וזה טעות, דבצר קולטת ולא בצרה, ואינה קולטת אלא שוגג ולא מזיד, ואינה קולטת מלאך אלא אדם.

תחום העיר מקלט קולטת את הרוצח, אמנם עליו לדור דווקא בעיר דכתיב "וישב בה" ולא בתחומה, ובאמת כל אדם אין לו לדור בתחום עיר מקלט, דאין עושים שדה מגרש, ולא מגרש שדה או עיר, ולא עיר מגרש, אך לעשות מחילות תחת הקרקע באופן שאינם אוכלות כלום מלמעלה כל אדם יכול, והרוצח לא.

רוצח שיצא חוץ לתחום העיר מקלט-

לרבי יוסי הגלילי מצוה לגואל הדם להרוג את הרוצח, דכתיב "ורצח גואל הדם את הרוצח", ולשאר אדם יש רשות להורגו. ולר"ע לגואל הדם יש רשות להורגו, דהא לא כתיב "ורצח", ושאר אדם חייבים עליו. ולר"א אין להרוג בלא "עד עמדו לפני העדה למשפט", וכן ס"ל לרב שאמר שאם יצא והרגו גואל הדם נהרג עליו. (ורבי יוסי ור"ע לומדים מ"עד עמדו וכו' ", שסנהדרין שראו רציחה, אין ממיתים את הרוצח, עד שיעמוד לדין בפני בית דין אחר).

ואם יצא בשוגג י"א שאף בזה רשאי גואל הדם להורגו, דכתיב "ואם יצא יצא" מכל מקום. וי"א שחוזר וגולה, דדיברה תורה כלשון בני אדם,

ואמר אביי שכך מסתבר, דכמו שרוצח בשוגג גולה, כך אם יצא בשוגג גולה.

אב שהרג את בנו אין בנו אחר נעשה גואל הדם, שהרי אין הבן נעשה שליח בית דין להכות או לקלל (-לנדות) את אביו (חוץ ממסית דכתיב ביה "לא תחמוול ולא תכסה עליו"), אבל בן הבן נעשה גואל הדם לפי שאינו מוזהר על כבודו.

אם הולכים באילן אחרי העיקר או אחרי הנוף

להלן יבואר האם אילן שחלקו עומד בתוך העיר וחלקו מחוץ לעיר, נחשב כחלק מהעיר לענין אכילת מעשר שני בירושלים, ולענין גלות לעיר מקלט.

אכילת מעשר שני בירושלים-

אין פודים מעשר שני אלא מחוץ לירושלים, ואין אוכלים מעשר שני אלא בירושלים, דכתיב "לפני ד' אלוך תאכלנו". ואיתא במתני' (מעשר שני פ"ג) לענין אילן, שבין אם העיקר בפנים בין אם העיקר בחוץ, מה שנוטה מחוץ לחומת ירושלים דינו כלחוץ, ומה שנוטה לפנים דינו כלפנים. ובברייתא איתא שהולכים אחר הנוף. וכתבו התוס' (ד"ה אילן) שאף שגגות ועליות לא נתקדשו, איירי הכא באילן שענפיו מועטים ואין בהם ארבעה, דהוי כעומד באויר, או דנימא דאיירי אף באילן שענפיו מרובים, ואויר ירושלים נתקדש (ורק אויר העזרה לא נתקדש. מהרש"א).

רב כהנא מבאר שהביריתא היא לדעת רבי יהודה דס"ל ש(במעררה הולכים אחר פתחה אפי' כולה במקום אחר, ו)באילן הולכים אחר נופו, ומתני' כרבנן דס"ל שמעשר תלוי בחומה.

י"ב: הגמ' אומרת שרבי יהודה אמר את דבריו לחומרא, דלא מסתבר דנחלקו רבי יהודה ורבנן כולי האי, (תוד"ה אימור), והיינו שאם עיקרו בחוץ ונופו בפנים, כמו שאינו יכול לפדות בנופו כך אין יכול לפדות בעיקרו, אמנם כתבו התוס' (ד"ה גבי) שמותר לאכול בנוף שבפנים, דלא שדינן נוף בתר עיקר אפי' לחומרא, ואם עיקרו בפנים ונופו בחוץ, כמו שבנופו אסור לאכול בלא פדיה ה"ה בעיקרו.

גלות לערי מקלט-

במתני' איתא שלענין גלות, בין אם העיקר בפנים והנוף בחוץ בין אם העיקר בחוץ והנוף בפנים, הכל הולך אחר הנוף. והגמ' מבארת שדין גלות שונה מדין מעשר, מפני שגלות תלויה בדירה, דכתיב "כי בעיר מקלטו ישב", והנוף ראוי לדירה יותר מעיקרו.

רבא מבאר שלרבנן בין ברוצח בין במעשר, מה שבפנים כלפנים ומה שבחוץ כלחוץ, ולרבי יהודה העיקר הולך אחר הנוף לחומרא, ואם העיקר בפנים והנוף בחוץ לכו"ע א"א להורגו בעיקר שבפנים, ואם

הוא בנוף שבחוץ, מותר לו להורגו ע"י חיצים וצרורות, דלא שדינן נוף בתר עיקר, אבל לענין לעלות על העיקר שבפנים כדי להורגו בנופו שבחוץ, זה תלוי במחלוקת ר"י ורבנן.

ורב אשי מבאר שכוונת המשנה שהכל הולך אחר הנוף, היינו גם אחר הנוף, ורבי יהודה היא והכל רק לחומרא, ובין אם העיקר בפנים והנוף בחוץ ובין אם העיקר בחוץ והנוף בפנים, אסור להורגו בין בנופו בין בעיקרו. רש"י. אבל דעת התוס' (ד"ה רב אשי) שאם העיקר בפנים והנוף בחוץ, מותר להורגו בנוף, דלא שדינן נוף בתר עיקר, אלא יש לנוף דין עצמו אפי' לקולא.

עוד בדיני גלות לעיר מקלט

"ושמתי לך (בחיך) שבישר הקב"ה למשה שבחייו יזכה להבדיל ג' ערי מקלט) מקום (ממקומך) שמחנה לוי יקלוט, והערי מקלט יהיו ערי לוי(ה), אשר ינוס שמה (שאף) במדבר היו גולים למחנה לוי(ה)".

מכאן אמרו שבן לוי שהרג גולה לעיר אחרת שהוא רשאי לצאת מאותה העיר כיון שלא גלה לשם, ואם גלה באותה עיר משכונה לשכונה, נקלט, דכתיב "כי בעיר מקלטו ישב" עיר שכבר קלטתו. וכתבו התוס' (ד"ה פלכו) שאם גלה לעיר אחרת, מותר ללכת בכל העיר ובתחומיה, ואם גלה משכונה לשכונה, אסור לצאת מאותה שכונה. ומי שהרג בעיר מקלט אחרי שכבר הרג פעם אחת וגלה לשם, גולה משכונה לשכונה ואסור לצאת מהעיר מפני רציחה ראשונה.

אם בני העיר מקלט מכבדים את הרוצח, יאמר להם 'רוצח אני', ואם אמרו לו 'אף על פי כן' יקבל מהם, שנא' "וזה דבר הרוצח".

י"ג שכר המגורים- לרבי יהודה היו מעלים שכר ללויים, לרש"י איירי בשכר הדירה, ולתוס' איירי במס וארגונא, ולר"מ היו דרים בחינם. לרב כהנא נחלקו בשש ערי מקלט, ונחלקו אם מה שנאמר לרוצחים "והיו לכם הערים למקלט" היינו לקליטה, או לכל צרכיהם, אבל במ"ב ערים האחרות לכו"ע היו מעלים שכר. ולרבא בשש ערי מקלט לכו"ע אין מעלים שכר, ד"לכם" היינו לכל צרכיהם, ובמ"ב ערים דכתיב בהו "ועליהם תתנו" נחלקו אם הכונה שיהיו קולטות כמותם, או שיהיו לכל צרכיהם כמותם.

אם חוזר לשררה שהיה בה- אם היה נשיא וכדו' וגלה לערי מקלט, ומת הכהן גדול, לרבי יהודה אינו חוזר לשררה שהיה בה, דכתיב "ישב הרוצח אל ארץ אחוזתו" ולא למה שהחזיקו אבותיו. ולר"מ חוזר למה שהחזיקו אבותיו, דגמרי' 'שיבה שיבה' מעבד עברי, דכתיב ביה "ואל אחוזת אבותיו ישוב" והיינו כאבותיו, ולרבי יהודה אף בעבד עברי ל"משפחתו" הוא שב ולא למה שהחזיקו אבותיו.

אלו הן הלוקין

המצוות שבתורה מחולקות למצוות עשה ולמצוות לא תעשה, מצוות לא תעשה הם מצוות שנאמרו בלשון 'לא' בצירוף שם הפעולה, כגון "אשה זונה וחללה לא יקחו", או בלשון 'פן' או 'אל' (עירובין צ"ו).

עונש הלאוין משתנה לפי הנאמר או נדרש בתורה על אותו לאו, במזיד חייבים מיתת בית דין או כרת או מיתה בידי שמים או מלקות או שאין אפילו חיוב מלקות, ובשוגג כל לאו שחייבים על זדונו כרת חייבים על שגגתו חטאת, ויש לאוין שאע"פ שאין בהם כרת חייבים על שגגתם קרבן עולה ויורד או אשם.

כתיב "והיה אם בן הכות הרשע והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר. ארבעים יכנו לא יוסיף פן יוסיף להכותו על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך", וסמך ליה "לא תחסום שור בדישו", ודרשו חז"ל שכמו שחסימת שור היא לא תעשה ולוקה עליה, כך לוקים על שאר מצוות לא תעשה (בתנאים מסוימים).

בפרק זה יבואר על איזה לאוין חייבים מלקות, ועל איזה לאוין אין חיוב מלקות (כגון לאו הניתק לעשה), ועל איזה לאוין יש מחלוקת אם לוקים עליהם (חייבי כריתות או מיתת בית דין ולא שאין בו מעשה), ומתי יש כמה חיובי מלקות על מעשה אחד שיש בו כמה איסורים שונים, אופן נתינת המלקות, מניין המלקות, וכן יבוארו דיני כמה איסורים (עשית קרחה, הקפת הראש, השחתת הזקן, שריטה על מת, עשית כתובת קעקע) שיש בהם חיוב מלקות, וכן יבוארו דיני אכילת מעשר שני בירושלים ופדייתו מחוץ לירושלים.

אלו הן הלוקין

מלקות בחייבי לאוין- אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל (נתינה היינו מן הגבעונים, ויש בה מלקות משום "לא תתחתן בם"), בת ישראל לנתין וממזר, חייבים בהם מלקות.

אלמנה שהיא גרושה חייבים עליה משום ב' שמות, אבל גרושה וחלוצה אין חייבים אלא משום שם אחד כיון שאינה כתובה במפורש אלא נלמדת מרובי מדכתיב "ואשה". רש"י. והתוס' (ד"ה גרושה) כתבו שאף בחלוצה גרידא אין מלקות, דחלוצה איסורה מדרבנן, אי נמי י"ל שלוקה מכת מרדות.

השוחט או המעלה קדשים בחוץ, או העושה שמן כשמן המשחה, או הסך שמן המשחה, או העושה קטורת, חייב מלקות. אזהרת מעלה קדשים בחוץ נלמדת מ"השמר לך פן תעלה", ואזהרת שוחט יש לומדים מדכתיב "ולא יזבחו עוד וכו' ", ויש לומדים גזירה שוה 'הבאה הבאה' ממעלה. והסך משמן המשחה שעשה משה במדבר אזהרתו מ"על בשר אדם לא יסך". והעושה קטורת אזהרתו מ"ובמתכונתה לא תעשו לכם".

מלקות באיסורי אכילה – האוכל חלב או דם, או נותר או פגול (דכתיב 'ושרפת את הנותר באש לא יאכל' ומדכתיב 'כי קודש הוא' מרבים פיגול), או טמא, או האוכל חמץ בפסח, או האוכל [או העושה מלאכה] ביוה"כ, או האוכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים, חייב מלקות. האוכל טבל או מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו חייב מלקות, דכתיב 'ולא יחללו את קדשי בני ישראל אשר ירימו' והיינו בעתידים להרים, וכן האוכל מחוץ לירושלים מעשר שני שלא נפדה חייב מלקות דכתיב 'לא תוכל לאכול בשעריך', וכן האוכל הקדש שלא נפדה חייב מלקות דילפינן גזירה שוה 'חטא חטא' מתרומה. (המשך הענין לקמן ט"ז:).

מלקות בעריות חייבי כריתות ומיתות בית דין

שיטת ר"ע שחייבי כריתות אם התרו בהם למלקות ישנם בכלל מלקות, אבל חייבי מיתות בית דין שאם עשו תשובה אין בית דין של מטה מוחלין להם, אינם לוקים אף אם התרו בהם למלקות. וכדבריו ס"ל תנא דמתני', ותני שהבא על אחותו, או על אחות אביו, או על אחות אמו, או על אשת אחיו, או על אשת אחי אביו, או על הנדה, בכל אלו יש מלקות.

שיטת רבי ישמעאל שגם בחייבי מיתות בית דין יש מלקות, דכתיב "אם לא תשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת... והפלה ד' את מכותך", והפלאה היינו מלקות דכתיב "והפילו השופט והכהו לפניו". וחייבי עשה אין בהם מלקות, דכתיב "אם לא תשמור" וכדברי אבין דהשמר פן ואל הם לא תעשה. ולא שאין בו מעשה אין לוקין עליו דכתיב "לעשות". ולא הניתק לעשה אין לוקין עליו, דבעינן דומיא דלאו דחסימה. ותי' זה נכון גם על עשה ועל לאו שאין בו מעשה.

ביאור מחלוקתם

לרב שמואל בר יצחק טעמא דר"ע דכתיב "כדי רשעתו" משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות, ואיירי ברשעה המסורה לבית דין שבית דין לא יענשו ב' עונשים, אבל כרת אינו עונש הניתן ע"י בית דין. וכתבו התוס' (ד"ה ברשעה) שלפי זה חייבי מיתות שלא התרו בהם למיתה אלא למלקות, לוקה, דאין כאן שתי רשעיות. ורבי ישמעאל סבר שזה נכון במיתה וממון או מלקות וממון, אבל מיתה ומלקות הם מיתה אריכתא.

לרבא אם התרו למיתה לכו"ע אין לוקה ומת, והמחלוקת היא כשהתרו בו רק למלקות, אם לא שניתן לאזהרת מיתת בית דין לוקים עליו כשהתרו בו רק למלקות, או לא מפני שהלאו ניתן להזהיר רק מפני עונש המיתה. ומ"מ לר"ע חייבי

כריתות לוקים, כיון שא"צ בהם אזהרה לכרת, כדמצינו שעל פסח ומילה חייב כרת אע"פ שאין בהם אזהרה, ואין לומר שהאזהרה בחייבי כריתות באה לקרבן, ובפסח ומילה אין אזהרה כיון שאין קרבן, דהטעם שאין קרבן בפסח ומילה הוא משום דהוקשה כל התורה לעבודת כוכבים, שהציווי הוא שב ואל תעשה, אבל בקום ועשה אין קרבן. והקשו התוס' (ד"ה לאפוקי) דתיפוק ליה שאין לוקין בפסח ומילה משום דהוי לאו שאין בו מעשה, כדדרשינן בתורת כהנים מדכתיב "ועשה אחת" למעט מסית ומדיח ומקלל אביו ואמו ועדים זוממין. ותי' שהדרשה נצרכת למ"ד שמשית ומדיח פטורים משום שאין בהם קרבן, והו"א שבפסח ומילה אין קרבן. ומילה נחשבת דומיא דעבודת כוכבים אף שלעולם יכול למוול עצמו ולהפטר, דמ"מ כל זמן שלא מל יש עליו עונש כרת.

ולרבינא טעמא דר"ע משום שאם עשו תשובה מוחלים להם, ואף אם לא עשו תשובה, מ"מ אין הכרת ודאי כיון שהוא תלוי בתשובה.

שיטת רבי יצחק שאף בחייבי כריתות אין מלקות.

י"ד. מחלוקתם בדרשות הפסוקים

לרבי יצחק חייבי כריתות בכלל היו, לרש"י הכונה שאחותו היתה בכלל כל העריות, ולתוס' (ד"ה רבי יצחק) הכונה שחייבי כריתות היו בכלל מלקות כיון שיש בהם לאו. ויצאה כרת באחותו כדי לומר שיש רק כרת ולא מלקות. ומ"אחותו" דכתיב בסיפא דקרא לומד רב יצחק שהבא על אחותו שהיא אחות אביו רשע שבא על אמו והוליד שתי בנות, ובא על אחת מהן והוליד בן, והבן בא על אחות אמו שהיא אחותו ואחות אביו, שהוא חייב ג' חטאות, דאין ללמוד דין זה ממה שהבא על חמש נדות חייב על כל אחת, דשאני התם שהם גופין מוחלקין. ועונש בבת אביו שהיא בת אמו לומד רבי יצחק מהאזהרה שכתוב שם "אחותך" יתירא, (ולפי זה סובר רבי יצחק שעונשים מן הדין. תוד"ה ואידך), או מאחותו דרישא. וחילוק חטאות במפטם וסך בשמן המשחה א"צ קרא, דס"ל שכל שני לאוין וכרת אחד הם חלוקים לקרבן, וכתיב התם "על בשר אדם לא יסך, ובמתכונתו לא תעשו כמותו", ולענין כרת כתוב על שניהם "ונכרת מעמיו", ולפי זה הא דכתיב "אחותו" ברישא, אורחיה דקרא הוא, או דאיצטריך לדרשה אחריתא, או דקמ"ל שאף שהם גוף אחד חלוקים הם בחטאות. (תוד"ה הכי). או דנפקא חילוק לקרבן מ"ואיש אשר ישכב את אשה דוה".

ורבי ישמעאל ור"ע לומדים מכרת ד"אחותו" לחייב ג' חטאות בבא על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו. ומ"אחותו" דסיפא לומדים לחייב על אחותו שהיא בת אביו ובת אמו, ללמד שאין עונשים מן הדין. ומ"אחותו" דרישא לומדים שהמפטם וסך שהם ב' לאוין וכרת אחד חייב ב' חטאות. ומ"ואיש אשר ישכב את אשה

דוה" לומדים שאין האשה טמאה עד שיצא המדוה דרך ערותה ולא דרך דופן.

העושה ב' חייבי כריתות בהעלם אחד חייב ב' חטאות, דכתיב "ואל אשה בנדת טומאתה" ומצי למיכתב "ולנדה לא תקרב".

מלקות על איסורי טומאה

י"ד: הבא אל המקדש טמא חייב כרת ומלקות, דכתיב "את משכן ד' טימא ונכרתה", ואזהרתו מ"ולא יטמאו את מחניהם".

טמא שאכל קודש

עונשו – טמא שאכל קודש חייב כרת ומלקות, דכתיב "והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לד' וטומאתו עליו ונכרתה".

אזהרתו – **לר"ל** אזהרתו מ"בכל קודש לא תגע", (וכן איתא בברייתא שזה אזהרה לאוכל, דכתיב "בכל קודש לא תגע ואל המקדש" הוקש קודש למקדש דאיירי בדבר שעונשו כרת, ובנגיעה אין עונש כרת). ואזהרה לטמא שלא יאכל תרומה לומדים ממה שאיסור אכילת קדשים בטומאה נאמר על "איש איש מזרע אהרן", ותרומה היא הדבר שהוא שוה בכל זרעו של אהרן אנשים ונשים, ואלמנה וגרושה שאין לה זרע, אינה חוזרת לבית אביה לחזה ושוק אלא רק לתרומה, אבל שאר קדשים אינם נאכלים אלא לזכרים, וטמא שנגע בקודש שלוקה, לומד ר"ל מדכתיב "בכל קודש לא תגע" אפקיה רחמנא בלשון נגיעה, ואזהרה לומד ר"ל מההקש קודש למקדש דכתיב "בכל קודש לא תגע ואל המקדש לא תבוא". וטמא שאכל בשר קודש לפני זריקת דמים שהוא חייב מלקות לומד ר"ל מ"**בכל** קודש לא תגע".

ולרבי יוחנן לומדים אזהרה לטמא שאכל קודש מגזירה שוה 'טומאתו טומאתו'. ומ"בכל קודש לא תגע" לומדים אזהרה לנגיעת תרומה, (דעת תוד"ה ההוא שהכונה שיוולדת שנוגעת בתרומה בימי טהרתה פוסלת את התרומה, דדינה כטבול יום, אבל אין מלקות בנגיעת תרומה, דאין תרומה חמורה מקדשים). והא דכתיב "איש איש מזרע אהרן וכו'" איירי באכילה ולא בנגיעה. וטמא שנגע בקודש לרבי יוחנן אינו לוקה. וכן טמא שאכל בשר קודש לפני זריקת דמים אינו לוקה, דיליף "טומאתו טומאתו" דאיירי רק לאחר זריקה.

מלקות בלא תעשה שקדמו עשה

ט"ו. רבה בר בר חנה אמר בשם רבי יוחנן שלא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו, והיינו שגם למ"ד שלא הניתק לעשה אין לוקין עליו, כמו בנותר שתיקונו הוא לשורפו, מ"מ זה דווקא כשהעשה יכול להתקיים דווקא אחרי הלאו, אבל אם אפשר לקיים את העשה לפני הלאו לוקין על הלאו. (ולאו דגזילה אין לוקין עליו,

משום שא"א לקיים העשה לפני הלאו. תוד"ה כל). ואמר רבה שדין זה מבואר במה שהבא למקדש טמא לוקה, אע"ג שקדמו עשה ד"וישלחו מן המחנה". ואף שמבואר בתמורה שבשני לאוין שניתקו לעשה לוקין, דחד עשה לא עקר תרי לאוין, הכא אין לחייב מטעם זה, כיון שאין שני הלאוין סמוכים זה לזה. תוד"ה תנינא. ואע"פ שלאו שקדמו עשה אינו דומה ללאו דחסימה שממנו לומדים שיש מלקות בלאו, מ"מ הא דכתיב ביה עשה יתירא, זה לא סיבה לפוטרו ממלקות.

רבי יוחנן חזר בו מדין זה, משום דתנן שאונס שגירש את האנוסה אם הוא כהן שאינו יכול להחזירה מפני שהוא אסור בגרושה, לוקה ואינו מחזירה, אבל אם הוא ישראל מחזירה ואינו לוקה, אע"פ שהוא לאו שקדמו עשה, דכתיב "ולו תהיה לאשה" ואח"כ כתיב "לא יוכל לשלחה". ואין לומר שהעשה דוחה לא תעשה ועשה, כיון שזה אינו שוה בכל, דהא אי אמרה לא בעינא ליכא עשה כלל. תוד"ה אם.

הגמ' אומרת שאין משם ראייה, דהא דאינו לוקה בישראל י"ל שהטעם דכתיב "לא יוכל לשלחה כל ימיו" לומר שאם שילח כל ימיו בעמוד והחזר קאי, ונמצא שהעשה הוא אחרי שעבר על הלאו. וי"מ ש"כל ימיו" זה המשך של "ולו תהיה לאשה". (תוד"ה כל). (ואין ללמוד ק"ו שאונס חייב לשאת את האנוסה לאשה, דאם מוציא שם רע שלא עשה מעשה חייב כ"ש אונס שעשה מעשה, דאיכא למיפרך מה למוציא שם רע שכן לוקה ומשלם ולכן קונסים אותו גם שישאנה. וכן אין ללמוד מוציא שם רע מאונס בק"ו שאם אונס שאינו לוקה ומשלם חייב לשאתה לאשה, כ"ש אונס שאין לוקה ומשלם, דאיכא למיפרך מה לאונס שכן עשה מעשה. ו"לו תהיה לאשה" דמוציא שם רע לא איצטרך שהרי היא כבר אשתו, ולומדים מזה שאם גירשה חייב להחזירה ואינו לוקה, אך אין ללמוד מזה אונס שהרי מוציא שם רע לא עשה מעשה, ולכן צריך ללמוד מ"כל ימיו" וכנ"ל).

מלקות בלאו הניתק לעשה, ובלאו

שאין בו מעשה, ודין התראת ספק

מתי שייך להתחייב מלקות בלאו הניתק לעשה-

לרבי יוחנן לאו שניתק לעשה פטור ממלקות, משום שהעשה בא לנתק את הלאו מעונש המלקות, ואין חייב בלאו הניתק לעשה אלא היכא שביטל לגמרי את האפשרות לקיים את העשה, כגון ב"ולו תהיה לאשה" היכא שהדירה נדר שאין לו הפרה שלא תהנה ממנו, דס"ל שהתראת ספק שמה התראה, שהרי הוא עובר על הלאו רק כשביטל את העשה, וא"כ ההתראה בלאו היא ספק. ואין לומר שיתרו בו בשעה שהוא בא לבטל את העשה, דהא בעינן התראה בשעה שעובר על האזהרה אף היכא

שהאזהרה תלויה בדבר אחר, וכדמצינו שהנשבע שלא יאכל ככר זו אם אוכל ככר זו, שאם אכל את הככר השניה ואח"כ את הראשונה הוי התראת ודאי, ואם אכל את הראשונה ואח"כ את השניה הוי התראת ספק, ומבואר שההתראה היא בזמן עשית האיסור אף היכא שהאיסור תלוי בדבר אחר. וכתבו התוס' (ד"ה במאי) דהיכא ששילח אם על הבנים, ובית דין מתרים בו שישלח את האם, ואינו משלח, לא חשיב התראת ספק מה שהיה יכול לשלח, דכיון שבמצב עכשיו הוא עובר על הלאו אין לנו לומר שיתחדש דבר לבטל את הלאו, וכדמצינו שנוזר ששתה יין לוקה, ולא אמרינן דהוי התראת ספק שמה ישאל על נזירותו. אמנם בנשבע שיאכל ולא אכל הוי התראת ספק (תוד"ה ועבר), משום שבזמן ההתראה עדיין אינו עובר על הלאו.

ט"ו: אבל לריש לקיש, לאו הניתק לעשה, כל

שלא קיים את העשה לוקה, דס"ל שהלאו אינו תלוי בביטול העשה, והוי התראת ודאי, וכשיבוא לבית דין או שיקיים את העשה תחת המלקות, או שילקו אותו מיד, וכתבו התוס' (ד"ה הניחא) שדעת רש"י בחולין שדווקא אם קיים את העשה בתוך כדי דיבור לעשית הלאו אינו לוקה לדעה זו. דס"ל התראת ספק לא שמה התראה, וממילא אם גמר הלאו תלוי בביטול העשה לא היו לוקים עליו לעולם. וכתבו התוס' (ד"ה מיד) שלשית רש"י לריש לקיש אין לוקין בין בניתק לעשה בין בקדמו עשה, אלא יקיים את העשה מיד כשיזהירוהו בית דין, ולפי זה טמא שנכנס למקדש אינו לוקה אא"כ יזהירוהו לצאת ואומר שלא יצא.

וכן מצינו שנחלקו בנשבע שיאכל ככר זה היום ועבר היום ולא אכלו, שלר"ל אינו לוקה משום דהוי התראת ספק, אבל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, אבל לרבי יוחנן אינו לוקה משום דהוי לאו שאין בו מעשה, אבל התראת ספק שמה התראה. ואמנם הנשבע שעשה מעשה מסוים ולא עשאו לוקה, כדאיתא לקמן שיש מלקות בנשבע.

ט"ז. ונחלקו רבי יוחנן ור"ל בדעת רבי יהודה,

דס"ל דהא דכתיב **בנותר** "באש תשרופו" בא הכתוב ליתן עשה על לא תעשה לומר שאין לוקין עליו.

רבי יוחנן אומר שמזה שהוצרכה התורה לכתוב "באש תשרופו", מבואר שבלי זה היה לוקה אע"פ שזו התראת ספק, דהתראת ספק שמה התראה. ולא לומדים מזה לחייב בלאו שאין בו מעשה, מפני שבאמת ר"י סובר שלאו שאין בו מעשה לוקים עליו, ורבי יוחנן סובר כמו שאמר בשם ר"י בשם ריה"ג שאין לוקין על לאו שאין בו מעשה, חוץ מנשבע ומימר תמורה ומקלל חבירו בשם, ואין זו סתירה בדעת ר"י, דהא ידידה הא דרביה.

וריש לקיש אומר שמזה שהוצרכה התורה לכתוב "באש תשרופו", מבואר שבלי זה היה לוקה שזה לאו שאין בו מעשה, דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו. ולא לומדים מזה לחייב בהתראת ספק, מפני שבאמת מצינו שר"י סובר שאם הכה וקילל שני אנשים, ויש ספק מי

מביניהם הוא אביו מפני שהוא ספק בן ט' לראשון ספק בן ז' לאחרון, אם בבת אחת והיינו ששתי ההכאות היו בתוך כדי דיבור להתראה אחת, חייב דממ"נ אחד מהם אביו, אבל בזה אחר זה פטור, (ולת"ק אף בזה אחר זה חייב). ואין זו סתירה בדעת ר"י, דאיכא תרי תנאי אליבא דר"י.

מלקות בנוטל אם על הבנים-

הנוטל אם על הבנים, לרבי יהודה לוקה ואינו מצווה לשלח, ד"שלח" היינו שלפני שיקח את האם ישלח. ולחכמים משלח ואינו לוקה, ד"שלח" היינו אחר שלקח, דכל לא תעשה שיש בו קום עשה אין לוקים עליו.

רבי יוחנן דס"ל שאין לוקה בלאו הניתק לעשה אלא **כשביטל את האפשרות לקיים את העשה**, אינו לוקה אלא כשיהרוג את האם. ואמר רבי יוחנן שלא מצינו דבר כמו זה אלא בשילוח הקן, ועוד אחרת. למסקנת הגמ' היינו בפאה וכדלהלן. ולר"ל כל שלא קיים את העשה לוקה.

אונס לא שייך בו ביטול העשה לחייבו מלקות,

דאם הרג את האשה אינו חייב, דהא קים ליה בדרבה מיניה, ואם מתה מעצמה, או שהרג אותה בשוגג, זה לא נחשב שהוא ביטל את העשה. (תוד"ה אי). ואם קיבל בשבילה קידושין מאחר בשליחותה, נחשב שהיא ביטלה את הלאו, ושלא בשליחותה הרי אינו יכול לקבל בשבילה קידושין. ואם ביטל את האפשרות להחזירה ע"י שהדירה הנאה ממנו ברבים, הרי יש מחלוקת אם יש לנדר כזה הפרה, ואמנם נדר על דעת רבים לכו"ע אין לו הפרה, לרש"י איירי במצא בה עוון שהיא אסורה לו. ולתוס' ככהאי גוונא אינו מצווה לקיימה, אלא איירי בהדירה בלא שום עוון, והנדר חל היכא שאמר קונם תשמישן עלי. אך הכא ליכא לאוקמי בהכי, דאף נדר על דעת רבים יש לו הפרה לדבר מצוה והכא איכא מצוה להחזירה. וכדמצינו שרב אחא הדיר מלמד דרדקי שפשע בינוקי – שהכה אותם יותר מדאי, והחזירו כשראה שאין מדייק כמוהו. ולמ"ד שיש מלקות בלאו הניתק לעשה אא"כ מקיים את העשה, א"כ בכל אונס שגירש לוקה כל זמן שאינו מחזיר.

מלקות בגזל ומשכון- אם עבר על לאו ד"לא תגזול" או על לאו ד"לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו", לר"ל כל זמן שלא מקיים את העשה ד"והשיב את הגזילה" ו"השב תשיב לו את העבוט", לוקה. ולרבי יוחנן שצריך לבטל את העשה, אם שרפו, כיון שחייב בתשלומין אינו לוקה כיון שיכול לתקן ולשלם, (ואין הכונה משום "כדי רשתעו" דאינו לוקה ומשלם, שהרי לרבי יוחנן כשיש מלקות וממון לוקה ואינו משלם, (אמנם אם בא לבית דין והזהירוהו שיחזיר ולא החזיר לוקה לר"ל. תוד"ה התם). ואף במשכון של גר, ששרפו בחיי הגר ומת

הגר ואין לו יורשים, אינו לוקה, כיון שהגברא הוא בר תשלומין אלא שהשעבוד פקע.

ט"ז: מלקות בפאה - כתיב "לא תכלה פאת שדך וכו' לעני ולגר תעזוב אותם". לר"ל כל זמן שלא מקיים "לעני ולגר תעזוב אותם" לוקה, ולרבי יוחנן אפשר להפריש פאה מהקמה או מהשדה או מהעומרים או מהכרי ואחר מירוח שנתחייב במעשר, מעשר תחילה ואח"כ נותן פאה כדי שלא להפסיד לעני, שהרי לקט שכחה ופאה פטורים ממעשר. אבל אם טחן את החיטים קנאם בשינוי, וחייב מלקות לפי שביטל את העשה, ואפי' לרבי ישמעאל דס"ל שיכול להפריש גם מן העיסה, הרי אם אכל את העיסה גם לשיטתו חייב.

מלקות באיסורי אכילה

האוכל ביניתא דבי כרבא לוקה משום שרץ השורץ על הארץ. לרש"י היינו תולעת שבתוך הכרוב, והקשו התוס' דזה פשיטא, ור"ת מפרש דהיינו כמו דג קטן הגדל בתלם המחרישה, שיש לו קשקשים, וקמ"ל שהוא אסור אע"פ שאם היה נמצא במים היה מותר.

מתי חייב כמה מלקות-

אכל פוטייתא – שרץ המים לוקה ארבעה, שני לאוין נאמרו על שרץ המים, ועוד כתיב "לא תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ על הארץ, ולא תטמאו בהם" שזה כולל גם שרץ המים וגם שרץ סתם, ויש כאן עוד ב' לאוין.

אכל נמלה חיה לוקה חמש. ב' הלאוין הנ"ל שנאמרו בכל שרץ, ועוד ג' לאוין נאמרו בשרץ הארץ.

אכל צרעה לוקה שש. ה' הלאוין הנ"ל, וכן הא דכתיב "וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו". אבל אינו עובר על "לא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף" דאיירי בבריות גדולות ולא בשרצים.

המורסק כמה נמלים (ואפי' אחד, וזה תלוי בגודלו) והביא עוד אחד חי והשלימם לכזית, לוקה חמש משום הבריה ואחד משום כזית נבילה שכשבלעו הוא מת ומצטרף לכזית. וכתבו התוס' (ד"ה ריסק) דהלאוים של שרצים שלא נאמר בהם לשון אכילה, אינו לוקה בהם אלא בבריה שלימה, אבל הלאוים שנאמרו בלשון אכילה לוקה בהם בכזית אף אי לא הוי בריה. עוד כתבו התוס' דאיירי למ"ד איסור חל על איסור, דאי לאו הכי לא חל איסור נבילה על איסור שרץ. עוד כתבו התוס' (ד"ה ואפי') שהחידוש בזה שמספיק שנים והוא, שאפי' אם אחרי הריסוק אין בהם כזית, כיון שכשהוא חי יש בהם כזית זה מצטרף.

לא תשקצו - המשהה נקביו, או השותה בכוס של מקיזי דם, עובר משום בל תשקצו.

האוכל פירות שלא הופרש מהם מעשר עני אבל שאר המעשרות הופרשו, לרב לוקה אע"פ שאין במעשר עני קדושה שהרי הוא נאכל לזרים, וכרבי יוסי שבין אם לא הופרש ממנו כלל, בין הפריש תרומה גדולה ולא תרומת מעשר, או שהפריש תרומת מעשר ולא מעשר שני או מעשר עני,

לוקה, דכתיב "לא תוכל לאכול בשעריך" וילפינן גזירה שוה 'בשעריך בשעריך' מהא דכתיב "ואכלו בשעריך ושבועו" דאיירי במעשר עני.

י"ז. לרב יוסף זה תלוי במחלוקת ר"א וחכמים לענין מעשר עני בדמאי, שלר"א א"צ להפריש מעשר עני מדמאי, ואפי' א"צ לקרוא שם מעשר עני בדמאי, ולחכמים קורא שם וא"צ להפריש, (ואת שאר המעשרות תיקן יוחנן כהן גדול להפרישם ולעכבם לעצמו, ומעשר ראשון אוכלו כיון שהוא מותר לזרים, ומעשר שני אוכלו בירושלים, ומעשרות אלו צריך להפרישם אף לחכמים, דמעשר ראשון צריך להפריש ממנו תרומת מעשר וליתנה לכהן, דהיא במיתה לזרים, ומעשר שני הרי צריך לאוכלו בירושלים). ונחלקו אם בודאי לא הופרש חשיב טבל או לא. ולאביי מהא שלא נחלקו בודאי מבואר שבודאי לא הופרש הוי טבל לכו"ע, ונחלקו אם נחשדו עמי הארץ על מעשר עני כיון דטריחא להו מילתא, או שלא נחשדו כיון דממונא הוא דאין בו איסור אכילה אלא גזל עניים, ורק על שאר המעשרות נחשדו כיון שאינם רוצים לתת תרומת מעשר לכהן ולאכול את המעשר שני בירושלים.

שיעור טבל לחיוב מלקות - לר"ש אכל טבל כל שהוא לוקה, כמו שנמלה שיעורה בכל שהוא, ולחכמים שיעורו בכזית, ושאני נמלה שהיא כברייתה. לר"ל נחלקו בחיטה אבל קמח שאינו בריה לכו"ע בכזית. ולרבי ירמיה נחלקו גם בקמח, וכן מבואר בברייתא שרק לחיוב קרבן בשגגת כרת נאמר שיעור כזית. ולחכמים חטה לא חשובה בריה דאינה ברית נשמה. ומה שמצינו שגיד הנשה נחשב בריה, הטעם הוא משום שכל דבר ששמו אובד ממנו כשנחתך הוי בריה. תוד"ה ורבנן. השובר עצם בפסח טהור לוקה, אבל המותיר בטהור אינו לוקה מפני שהוא ניתק לעשה, וכן השובר עצם בפסח טמא אינו לוקה דכתיב "ועצם לא תשברו בו" בכשר ולא בפסול. (דין מלקות בנוטל אם על בנים נתבאר לעיל ט"ז).

דעת רבי שמעון בחיוב מלקות

באכילת ביכורים וקרבנות

כתיב "והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם ואת תרומת ידכם ונדריכם ונדבותיכם ובכורות בקרכם וצאנכם" ובהמשך כתוב "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך וכל נדריך אשר תדור ונדבותיך ותרומת ידך".

ר"ש לומד שיש לאו מיוחד בכל אחד מהדברים המוזכרים בפסוק, דכיון שכל הדברים שהוזכרו שם מוזכרים כבר בפסוק הראשון, א"כ היה צריך להיות כתוב "לא תוכל לאוכלם", וממה שחזרה התורה לפרטם לומדים לאו מיוחד מכל אחד, וכדלהלן. ולכן אף שאין מזהירים מן הדין

(אפי' למ"ד שעונשים מן הדין היכא דאיכא אזהרה), מ"מ יש כאן לימוד מיוחד שיש בהם מלקות. ולא הוי לאו שבכללות, כיון שה"לא תוכל" קאי אכל חד וחד, ורק היכא שהם כלולים בדבר אחד, כגון "מכל אשר יעשה מגפן היין, הוי לאו שבכללות).

ואמנם אם נדרוש את המקרא לפי הסדר א"א ללמוד את הדברים דלהלן מפני שכל דין בנוי על הדין שקדם לו, ור"ש סירס את הפסוק ודרשו. אמנם כתב רש"י שבכל הקדשים דלהלן לומדים מהפסוק מלקות באוכלם קודם זריקה, מלבד ביכורים (שאין בהם זריקה), אבל באופנים הנלמדים מק"ו אין עונשים מן הדין, ומה שמצינו שבאוכל קדשי קדשים חוץ לקלעים לוקה, המקור הוא מ"ובשר בשדה טריפה לא תאכלו". והתוס' (ד"ה איסורא) כתבו שהדברים שלמד ר"ש מק"ו אין בהם מלקות, ורק בדברים הנלמדים מהיתור יש מלקות. ובשם ר"י כתבו שיש מלקות לר"ש אף בדברים הנלמדים מק"ו.

האוכל ביכורים - לתנא דמתני' אם אכלם לפני קרייה של פרשת ארמי אובד אבי, לוקה, וזו שיטת ר"ע דס"ל שהקריאה מעכבת, ור"ע ס"ל כר"ש דיליף דין זה מ"ותרומת ידך", דבביכורים כתיב "ולקח הכהן הטנא מיידך". דאין לומר שכוונת הכתוב שהאוכל ביכורים חוץ לחומה לוקה, דדין זה לומדים ק"ו ממעשר, שהוא קל מביכורים שהרי מותר לזרים, ואעפ"כ האוכלו חוץ לחומה לוקה. לחכמים הנחה לפני המזבח מעכבת בביכורים, דכתיב "והניחו לפני מזבח ד' " ושנה הכתוב לעכב, דכתיב "והנחתו לפני ד' ", אבל קריאה אינה מעכבת.

האוכל תודה ושלמים לפני זריקה לוקה, דכתיב "ונדבותיך". דאי איירי באוכלם חוץ לחומה, אפשר ללמוד דין זה ק"ו ממעשר, שהוא קל מתודה ושלמים, שהרי אינו טעון מתן דמים ואימורים לגבי מזבח.

זר האוכל בכור אפי' לאחר זריקה לוקה, דכתיב "ובכורות", דבמקום אחר לא נאמר בו אלא עשה, "ובשרם יהיה לך". דאי באוכל חוץ לחומה, אפשר ללמוד דין זה ק"ו ממעשר שהוא קל מבכור שהרי הוא מותר לזרים, ואי איירי לפני זריקה, אפשר ללמוד דין זה בק"ו מתודה ושלמים, דהם קלים מבכור שהרי אינם קדושים מרחם.

זר האוכל חטאת ואשם חוץ לקלעים אפי' לאחר זריקה לוקה, דכתיב "בקרך וצאנך", ובמקום אחר לא נאמר בו אלא עשה, "במקום קדוש תאכל בחצר אהל מועד". דאי באוכלם חוץ לחומה, אפשר ללמוד דין זה ק"ו ממעשר. ואי איירי לפני זריקה, אפשר ללמוד דין זה ק"ו מתודה ושלמים. ואי איירי לאחר זריקה אם הוא זר, אפשר ללמוד דין זה ק"ו מבכור, שהרי הם קדשי קדשים ובכור הוא קדשים קלים.

האוכל עולה לאחר זריקה אפי' בפנים ואפי' הוא כהן לוקה, דכתיב "נדריך", ובמקום אחר לא נאמר בו

אלא עשה, "כליל היא". דאי איירי באוכלם חוץ לחומה, אפשר ללמוד דין זה ק"ו ממעשר. ואי איירי לפני זריקה, אפשר ללמוד דין זה ק"ו מתודה ושלמים, שהם קלים מעולה שהרי אינם עולים כליל. ואי איירי לאחר זריקה, אפשר ללמוד דין זה ק"ו מבכור. ואי איירי חוץ לקלעים, אפשר ללמוד דין זה ק"ו מחטאת ואשם.

י"ז: רבא אומר שיש פירות לק"ו של ר"ש, דמעשר חמור מביכורים דאסור לאונן, וחמור מתודה ושלמים שכן טעון כסף צורה לפדיונו, דכתיב "וצרת הכסף בידך". ותודה ושלמים חמורים מבכור, שכן טעונים סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק. ובכור חמור מחטאת ואשם שכן קדושתו מרחם. וחטאת ואשם חמורים מעולה, שכן מכפרים. וכולם חמורים מעולה, שיש בהם ב' אכילות, ואילו עולה היא כליל.

י"ח. זר שאכל עולה לפני זריקה חוץ לחומה, רבא אומר שלפי ר"ש לוקה חמש, משום חוץ לחומה, ומשום לפני זריקה, ומשום זר, ומשום חוץ לקלעים, ומשום אוכל עולה, (לשיטת רש"י ותוס' אין כוונת רבא לחמשה חיובי מלקות, אלא לחמשה איסורים, ושיטת ר"י בתוס' שכוונת רבא לחמש מלקות). ואינו לוקה משום "וזר לא יאכל כי קודש הם", כיון שאף לכהנים לא חזי וברישא דקרא כתיב "ואכלו אותם". ואין לוקה משום "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו" המלמד שאסור לאכול בשר שיצא חוץ למחיצתו קדשי קדשים חוץ לקלעים, ועובר שהוציא ידו בשעת שחיטת אמו, דומיא דשדה שאין בה מחיצות, (ולא הוי לאו שבכללות, דשם יוצא חד הוא. תוד"ה ולילקי), דאין האיסור אלא בדבר שבפנים חזי. ואין לוקה משום "לא יאכל כי קודש" שמזה דרש ר"א שכל שבקודש פסול יש לאו על אכילתו, (וכתבו התוס' (ד"ה כל) שבאיסור זה אין מלקות בין לרש"י ובין לר"י, דהוי לאו שבכללות), דאין האיסור אלא בדבר שהיה ראוי לפני שנפסל כמו נותר. ואמנם לוקה נמי משום "כליל תהיה לא תאכל" שמזה דרש ר"א שכל דבר שדינו כליל תהיה יש בו איסור אכילה, אלא שלא מנו אלא הלאווים הנלמדים מאותו פסוק.

י"ח: כהן שאכל חטאת ואשם לפני זריקה אינו לוקה, דאף דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם" ללמד שצריך לאכול רק אחר כפרה, לאו הבא מכלל עשה אינו לאו אלא עשה, דאי לאו הבא מכלל עשה הוא לאו, למה איצטרך למיכתב "את זה לא תאכלו" כיון דכבר כתיב "וכל בהמה וכו' אותה תאכלו". והא דכתיב "וכל זר לא יאכל קודש" איירי בתרומה ולא בקדשים, דכתיב ברישא דקרא "איש איש מזרע אהרן" דבר השהו בזרעו של אהרן.

זר שאכל חטאת ואשם לפני זריקה פטור, דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם" דווקא היכא שכופר שייך האיסור "וזר לא יאכל".

אם הנחה וקריאה מעכבות בביכורים רב הושעיא פוסק שקריאה אינה מעכבת בביכורים אלא רק הנחה. ואף דס"ל שהמפריש ביכורים לפני החג ועבר עליהם החג ירקבו, אין הטעם משום דקריאה מעכבת, אלא מפני שזמן זה אינו ראוי לקריאה, דכתיב בתר קרייה "ושמחת בכל הטוב", והיינו מעצרת עד החג שהוא זמן שמחת לקיטת פירות, (ואחרי החג עד חנוכה מביא ואינו קורא, דאז לא חלה חובת קרייה), וכדאמר רבי זירא שאף שבילה אינה מעכבת, מ"מ כל שאינו ראוי לבילה והיינו ס"א סאה, אין להביאם בכלי אחד, דבילה מעכבת בו.

וי"א שרבי יוחנן הוא זה שאמר שקריאה לא מעכבת בביכורים אלא רק הנחה, ואף דס"ל לרבי יוחנן שביכורים מותרים לכהנים משעת קרייה, ואם אינם ראויים לקרייה משראו פני הבית – משיכנסו לעזרה, זה אינו אלא לר"ש דס"ל קרייה מעכבת. והא דמבואר מדבריו שא"צ אפי' הנחה, היינו לשיטת ר"י ש"והנחתו" זו תנופה כמו "ולא נחם אלוקים" שהוא מנחה אותו לד' רוחות מוליך ומביא מעלה ומוריד, אבל הנחה ממש לומדים מ"והניחו" וא"כ לא שנה עליו הכתוב לעכב, וראב"י לומד תנופה מ"ולקח הכהן הטנא מידיך", דיליף גז"ש יד יד משלמים, (וכן לומדים שכמו ששם בעינן בעלים וכהן, שהכהן מניח ידיו תחת ידי הבעלים ומניף, ה"ה הכא), ו"והנחתו" הכונה להנחה, ולדבריו הנחה מעכבת דשנה עליו הכתוב לעכב.

י"ט. לרב ששת הנחה מעכבת בביכורים ולא קרייה, וכמו שמבואר מדברי רבי יוסי בשם רבי ישמעאל, וכדלהלן.

ממתי זר חייב על אכילת ביכורים – לרבי יצחק זר חייב מיתה על אכילת ביכורים משיראו פני הבית, דס"ל כר"א שאם מקצתם בפנים ומקצתם בחוץ, מה שבחוץ הוא כחולין ומה שבפנים הוא כהקדש.

מעשר שני

העלאת ואכילת מעשר שני בזמן הזה – רבי יוסי אמר בשם רבי ישמעאל שאין להעלות מעשר שני בזמן הזה לירושלים ולאוכלו בלא פדיון, דכתיב "מעשר דגן תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך" הוקש מעשר לבכור, שאינו אלא בפני הבית, אמנם קדושת הארץ לא בטלה, ולכן צריך להפריש את המעשר ולפדותו. אמנם לולא ההקש אין ללמוד במה מצינו מבכור, דמה לבכור שכן טעון מתן דמים ואימורים לגבי

מזבח, ואין להוכיח מביכורים, דמה לביכורים שכן טעונים הנחה, וליכא למילף בבמה הצד, דאיכא למיפרך מה לשניהם שכן יש בהם צד מזבח זה למתן דמים וזה להנחה. (ומזה שלא הזכיר מה לביכורים שהם טעונים קרייה, מבואר דס"ל שקריאה לא מעכבת. ורב אשי מוסיף דליכא למיפרך שיש בהם מצות קרייה, שהרי בגר אין מצות קרייה, כיון שאינו יכול לומר "אשר נשבע ד' לאבותינו").

והא דפשיטא ליה שבכור אינו נאכל בזמן הזה, מבואר דס"ל שקדושה ראשונה של בית המקדש קדשה לשעתה ולא לעתיד לבוא, "ולא קרינן ביה" "לפני ד' אלקיך", (דאי קדשה לעת"ל יכולים להקריב בכור אף בלי בית המקדש), ואף אם נזרק הדם לפני החורבן, ובשרו קיים אחרי החורבן, לומדים הקש דמו לבשרו, שצריך שיהיה זמן ראוי לזריקה במזבח. ואף שבקדשים אין לומדים מדבר שהוא עצמו נלמד בהקש, מעשר דגן הוא חולין ובחולין לומדים מדבר הנלמד בהקש, ואי אזלינן בתר מלמד שהוא קדשים, צ"ל שדם ובשר הם חדא מילתא.

י"ט: האוכל קדשי קדשים חוץ לקלעים, או קדשים קלים ומעשר שני חוץ לחומה לוקה, אף ששניהם טהורים. ואם הוא או המעשר טמאים לוקה אף באוכלם בירושלים, דכתיב "ולא בערתי ממנו בטמא" בין שאני טמא והוא טהור, בין שאני טהור והוא טמא. ואזהרת טומאת הגוף מ"וטמאה עד הערב ולא יאכל מן הקדשים", ואזהרת טומאת עצמו מדכתיב "לא תוכל לאכול בשעריך", לומר דהא דכתיב בבכור בעל מום "בשעריך תאכלנו הטמא והטהור" שמוותר לטמא וטהור לאכול מקערה אחת, והיינו שאע"פ שבכור בעל מום אסור בגזירה ועבודה, דכתיב "תזבח" ולא גזיה, "בשר" ולא חלב, "ואכלת" ולא לכלבך, מ"מ מותר לטמא לאוכלו, ואף טהור יכול לאכול עימו אחרי שהבכור נטמא, זה אסור במעשר, והא דכתיב "ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים" איירי במעשר שני, שהרי רחיצה מטהרתו למעשר ולא לקדשים.

פדיון מעשר שני

מעשר שני טהור פודים אותו אפי' פסיעה אחת חוץ לחומה, אע"ג דכתיב "כי ירחק ממך המקום", דכתיב "כי לא תוכל שאתו" והיינו לנוטלו ולהביאו לפנים מן החומה, ואין הפסוק ממעט רק מעשר טמא וכדלהלן, דלא כתיב "לאוכלו".

מעשר שני טמא אפשר לפדותו אפי' בירושלים, דכתיב "כי לא תוכל שאתו", ולא כתיב "ליטלו", ושאת היינו אכילה דכתיב "וישא משאות מאת פניו".

הנושא את המעשר, והוא נמצא חוץ לירושלים והמעשר בפנים, א"א לפדותו מפני שקלטוהו מחיצות. ואם האדם בפנים והמעשר בחוץ ג"כ א"א לפדותו, דכתיב "כי ירחק ממך המקום" והיינו ממילואך מילואיך היינו משא, וא"כ המקום אינו רחוק ממילואו, (דהגוף והמשא נחשבים אחד. וי"ג ממך, ולא ממילואך, ולפי זה מה שאם הוא בפנים והמעשר בריחוק מקום פטור, צ"ל דאיירי במשא, דכתיב "כי לא תוכל שאתו". תוס'). ורב פפא מסתפק מה הדין אם אווז את המעשר ע"י קנה, האם כיון שאינו על כתפו הוי כמזבח על הארץ, או שכיון שהוא אווז זה בכלל משאו. תיקו. ובגמ' לקמן (כ.) דעת רבינא דחשיב כנכנס לירושלים.

מעשר שני אין חייבים עליו אלא **משראה פני החומה**, דכתיב "לא תוכל לאכול בשעריך", וכתב "לפני ד' אלוך תאכלנו" ללמד שרק היכא דקרינן ביה תאכלנו קרינן ביה לא תוכל לאכול. ומ"מ איכא עשה שלא לאוכלו מחוץ לירושלים בלא פדיה, דכתיב "וצרת הכסף בידך". תוד"ה אמר.

כהן שיש בידו תאנה של טבל, ואמר שתרומתה בעוקצה, ומעשר ראשון בצפונה, ומעשר שני בדומה והוא בירושלים, (וס"ל להאי תנא שצריך לומר מהו מקום המעשר, דבעינן "ראשית" ששיריה ניכרים, והא דתנן שני לוגין שאני עתיד להפריש וכו', ס"ל ש"א צ"ש שיריה ניכרים), ואם היא שנת מעשר עני איירי שאמר ומעשר עני בדומה, ואכל תאנה זו, לוקה אחת, כיון שלא הפריש תרומת מעשר, ואם הוא זר לוקה שתיים (ואילו היתה טבל היה לוקה אחת). **ואם הכניס את התאנה בהיותה טבל**, אם נסבור שמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין, נחשב שנכנסה לירושלים, ואם אכלה מחוץ לירושלים לוקה גם משום אכילת מעשר מחוץ לירושלים.

ב. פירות שנכנסו לירושלים ויצאו – אם נכנסו לפני גמר מלאכה למעשר, לכו"ע אפשר לפדות בכל מקום את המעשר שני שלהם ולאוכלם, דכיון שלא נגמרה מלאכתם לא אמרינן דכמי שהורמו דמיין, אבל אם עברו בירושלים אחרי שנגמרה מלאכתם, לב"ש צריך להחזיר את המעשר שני לירושלים דכמו שהורמו דמיין, ולב"ה יכול לפדותם בכל מקום ולאוכלם. הגמ' אומרת שדין זה הוא גם אי נימא דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין, דמחיצה לקלוט דרבנן, ולא גזרו רבנן היכא שאין המעשר בעין.

כתיב (ויקרא י"ט) "לא תקיפו פאת ראשכם, ולא תשחית את פאת זקנך. ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם, וכתובת קעקע לא תתנו בכם". עוד כתיב (שם כ"א) "לא יקרחו קרחה בראשם, ופאת זקנם לא יגלחו ובבשרם לא ישרטו שרטת". וכתב (דברים י"ד) "לא תשימו קרחה בין עיניכם למת". ולהלן יבוארו פרטי לאוין אלו.

איסור עשית קרחה

הקורח קרחה בראשו על המת חייב מלקות דכתיב "לא יקרחו", ואם קרח כמה קריחות חייב על כל אחת דכתיב "קרחה", וחייב על קרחה בכל הראש (ולא דווקא בין העיניים, אע"ג דכתיב "ולא תשימו קרחה בין עיניכם"), דכתיב "בראשם", ודינים אלו הם בין בכהנים (שריבה בהם הכתוב מצוות יתירות) בין בישראל, גזירה שוה 'קרחה קרחה', וכן לומדים מזה שהאיסור הוא רק בקרחה על המת.

ב: והא דאיצטריך קרא לחייב על כמה קריחות, איירי בסך חמש אצבעותיו בסם, והניחם על הראש, דאין ההתראה חלה על אצבע אחת יותר מעל חברתה, ולא הוי התראת ספק כיון שלא לתר מתברר אם הוא חושש להתראה, אבל בהתראה אחת והוא קרח כמה קריחות בזה אחר זה, חייב אחת, וכתבו התוס' (ד"ה לא) שמתוך פי' הקונטרס משמע שאם קרח בה' מקומות רחוקים קצת זה מזה, בזה אחר זה, אינו חייב אלא על הראשונה, כיון שהאחרות אינם בתוך כדי דיבור להתראה, אבל דעת התוס' שהכל נחשב בתוך כדי דיבור, וממילא כל שיש הפסק מקום בין קרחה לקרחה חייב על כל קרחה. ואם יש כמה התראות פשיטא שחייב על כל אחת, כדמצינו בנזיר השותה יין.

שיעור קרחה – י"א שהשיעור כדי שיראה בשר ערום מראשו, וי"א שהשיעור הוא כגריס, וי"א כשתי שערות, וי"א שאין שיטה שהשיעור כשתי שערות אלא כעדשה. ולגבי שבת לאיסור גוזז מצינו שהשיעור כמלוא פי הזוג – חוד המספריים, והיינו שתי שערות, ולר"א חייב באחת. ואם ליקט לבנות מתוך שחורות לכו"ע חייב אף באחת כיון שאדם מקפיד על שיער לבן אחד שבין שערות שחורות, כדי שלא יראה זקן, (והיינו לר"י המחייב במלאכה שא"צ לגופה. תוד"ה במלקט), ואפי' בחול אסור משום "לא ילבש גבר שמלת אשה".

איסור הקפת הראש

המקיף פאת ראשו חייב מלקות.

מקום פאת הראש – פאת ראשו היינו סוף ראשו, שהראש הוא כשתי חתיכות נפרדות, מקום השיער ומקום הפנים והזקן, והמקיף פינת שיער הראש, והיינו שהשווה צדעיו והיינו מקום השיער שבצידי ראשו, בין אחורי אזנו לפדחתו, לאחורי אזנו ופדחתו שאין שם שיער.

אם הקיף בשתי הצדדים חייב שתיים, דכל אחת היא פאה.

איתא בברייתא שבין המקיף בין הניקף לוקים. הגמ' שואלת מה עשה הניקף, והגמ' מתרצת דהיינו לר"י המחייב מלקות בלאו שאין בו מעשה, ו"לא תקיפו" היינו שלא תניחו להקיף, או דכיון ד"תקיפו" הוא לשון רבים זה כולל גם את הניקף. או

דאיירי שהקיף לעצמו וחייב משום מקיף ומשום ניקף. או במסייע שמזמן את השערות למקיף.

איסור השחתת הזקן

המשחית פאת זקנו חייב חמש פעמים מלקות, דיש לזקן ה' פאות, שתיים מכאן ושתיים מכאן, והיינו בין פרקי הזקן פאה אחת למעלה ליד האוזן, במקום שעצמות הלחי התחתון נפרדות שם משאר הראש, והפאה היא המקום שעצם הלחי בולטת לחוץ, ופאה שניה למטה בסוף הלחי, במקום שיש עצם קטנה שמחברת בין הלחיים, וכן בצד השני, ואחת מלמטה בסנטר. ולר"א אם ניטלו כולם יחד אינו חייב אלא אחת, דס"ל שכולם לאו אחד.

אינו חייב עד שיטלנו בתער, דכתיב לגבי כהנים "ופאת זקנם לא יגלחו" וכתב לגבי ישראל "לא תשחית את פאת זקנך" ולומדים אחד מהשני בגז"ש פאת פאת, והיינו גילוח שיש בו השחתה שזה תער, ולר"א אפי' נטלו במלקט או בריהטני שהוא משחית אך אן דרך לגלח בו, חייב, דס"ל שגם הם עושים גילוח, אבל במספרים מותר כיון שאינם משחיתים, שאינם חותכים את השיער בצד העיקר כמו תער.

איסור משרט על המת

המשרט – עושה חבורה בעצמו שריטה אחת חייב מלקות, ודווקא ששרט על המת מחמת הצער, אבל אם שרט על ביתו שנפל וכדו' אינו לוקה, דכתיב "ושרט לנפש".

שרט ה' שריטות על מת אחד חייב על כל שריטה דכתיב "ושרט", ולא כתיב "לנפש לא תשרטו" אי נמי מו' ד"ושרט" דרשינן.

לרבי יוסי המשרט שריטה אחת על חמש מתים חייב חמש דכתיב "לנפש", (ולשיטתו מה שחייב רק בשרט על מת לומדים מגזירה, דשריטה וגזירה אחת היא, ותרווייהו בין ביד בין בכלי).

כ"א. לשמואל המשרט בכלי חייב שתיים, והיינו כרבי יוסי דשריטה וגזירה אחת היא, אבל י"א דשריטה ביד וגזירה בכלי, ובברייתא איתא שעל מת חייב בין ביד בין בכלי כיון שנאמר איסור גם על שריטה וגם על גזירה, אבל על עבודת כוכבים ביד חייב שכיון שיש עבודת כוכבים שדרך עבודתה בכך, ממילא הוי עבודה גמורה ובכל עבודת כוכבים חייב, (וחייב מיתה בכדרכה ומלקות בשלא כדרכה. תוד"ה על), ובכלי פטור. והגמ' שואלת שהדרך לעבוד בכלי, דכתיב "ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים", והגמ' אומרת שיש לשנות בברייתא שביד פטור ובכלי חייב.

איסור עשית כתובת קעקע

כתב ולא קעקע או קעקע ולא כתב פטור, ואינו חייב עד שיכתוב ויקעקע שיכתוב בסם או בסיקרא

ואח"כ יקעקע הבשר במחט או בסכין כדי שיכנס הצבע בין העור לבשר ויראה שם כל הימים.

חייב בין בדיו בין בכחול, בין בכל דבר שהוא רושם.

לר"ש אינו חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים, דכתיב "וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ד' ", אני ולא אחר. ולת"ק חייב בכל דבר, ואף לר"ש איסורא איכא אלא שאין מלקות רק בשם עבודת כוכבים.

אסור לאדם לתת אפר מקלה על מכתו מפני שזה נראה ככתובת קעקע והוא חזק ומקעקע מקום המכה והרושם נשאר לאחר זמן, אבל בעפר בעלמא מותר, ורב ביבי בר אביי הקפיד אפי' על מכה של הקזת דם, ולרב אשי כל מקום שיש מכה מותר, דמכתו מוכיחה עליו, וכן הלכה. תוס'.

דיני שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו אלא שומטו ומניחו בקרן זוית, וגומות ששתי שערות צריך שיהיה בעיקרם גומות, וגומות מועילים בלי שערות, אמרם רב מלכיו, ודיני בלורית שהמספר נכרי כיון שהגיע לבלוריתו שומט ידו ויניח מכל צד שיעור ג' אצבעות, אפר מקלה הנ"ל, וגבינה של בית אונייקי אסורה באכילה ומותרת בהנאה, מפני שמחליקים פניה בשומן חייר, אמרם רב מלכיא, ושפחות שהלכה כר"א שגם אשה שהכניסה לבעלה מאה שפחות כופה אותה לעשות בצמר, יש מחלוקת אם זה מדברי רב מלכיא או רב מלכיו.

חילוקי לאוין

נזיר - אם היה שותה יין או נטמא למתים או מגלח כל היום, והתרו בו פעם אחת על אותו איסור שעבר, חייב אחת, ואם התרו בו בכל פעם שעבר חייב על כל פעם שהתרו בו ועבר.

כ"א: כלאים - הלבוש כלאים כל היום אינו חייב אלא אחת, אף אם אמרו לו אל תלבש ופשט ולבש חייב על כל פעם. לרב ביבי איירי שהכניס והוציא ידו בבית יד אונקלי שרוול החלוק, לרב אחא בריה דרב איקא איירי שהכניס והוציא ממש, ולרב אשי אף בשהה זמן לפשוט וללבוש חייב, אבל בלא שהה פטור, ומה שהגמ' (שבועות ט"ז) מסתפקת אם לוקה על טומאת מקדש בלא שהה כדי השתחויה, התם שבידו לפרוש מיד, ורק ביכול לפרוש חייב, ואף הכא אינו חייב עד שיהיה שהות ללבישה אחרת. תוד"ה ואפילו.

ח' לאוין השייכים בחרישה אחת

יש חורש תלם אחד וחייב משום ח' לאוין - והיינו שחרש בשור וחמור ועבר על "לא תחרוש בשור ובחמור", שהם מוקדשין בכור שור או חמור, ועבר על "לא תעבוד בבכור שורך" לר"י שזה מדבר גם על חמור ו"שורך" ממעט של שותפות, ולמ"ד שממעט חמור מ"שורך" צ"ל שמדובר שחרש בשור ושה, דמשום כלאים עובר בכל ב' מינים, ואינו לוקה משום מעילה, דאין מעילה אלא ב"קדשי ד' ", והיינו שבקדשים קלים

כמו בכור יש מעילה באימורים לאחר זריקת דמים, ובקדשי קדשים יש מעילה אף לפני זריקה, ואחר זריקה אין מעילה באברים משום שהכהנים זכו בהם משלחן גבוה, (ולכן אף שאסור לתקוע בשופר של עולה אם תקע יצא, דע"י המעילה יצא לחולין, אבל בשל שלמים לא יצא, כיון שאינו בר מעילה). ריב"ן. (ודעת רש"י בפסחים שהחמור הוא קדשי בדק הבית, ועובר משום מעילה, ודעת תוס' שאין מ"ד שלוקים על פטר חמור, ולא איירי בקדשי בדק הבית, אלא י"ל דאיירי בחמור חולין, ובכלאים יש שתי לאוין, דאיירי שחיפה חיטה שעורה וחרצן, ועובר משום כלאי זרעים ומשום כלאי הכרם. תוד"ה החורש). וחרש כלאים בכרם וחיפה את הכלאים ועובר משום "שדך לא תזרע כלאים", וזה היה בשביעית ועובר משום זורע, וביו"ט ועובר משום חורש, והוא הולך אחר מחרשתו במקום טמא, והוא כהן ונזיר, וכתוב בכהן "לנפש לא יטמא בעמיו", ובנזיר כתיב "על כל נפשות מת לא יבוא". ואמר להם חנניה בן חכניאי שאפשר להוסיף גם שהיה לבוש כלאים, אמרו לו שזה ענין אחר שאינו שייך לחרישה, ואמר להם שגם נזיר וכהן זה ענין אחר. ואינו לוקה משום זורע ביו"ט, דאין חילוק מלאכות ביו"ט או משום שלא יצאה הבערה לחלק, או משום שביו"ט אין חיוב כרת וחסאת אלא מלקות.

לרבי ינאי המחפה כלאים לוקה משום זורע, לכו"ע. אמנם ממתני' המחייבת בחורש משום כלאים ליכא ראיה, די"ל דמתני' כר"ע המחייב במנכש או במחפה כלאים, דס"ל שאף המקיים לוקה דכתיב "כלאים שדך לא", אבל לרבנן מחפה אינו לוקה, אבל מנכש שעוקר עשבים רעים כדי שיגדלו האחרים, יותר יש לחייבו משום זורע.

כ"ב. איסורים נוספים השייכים בחורש תלם אחד - בחורש תלם אחד שייך שיתחייב משום זורע בנחל איתן דכתיב "אשר לא יעבד בו ולא יזרע". ומשום מוחק את ד' בהליכתו דכתיב "ואבדתם את שמם וכו' לא תעשון כן לד' אלוקיכם". ומשום קוצץ בהרת דכתיב "השמר בנגע הצרעת". ומשום מזיח חושן מעל האפוד ומסיר בדי ארון, דכתיב "לא יסורו" ולא יזח החושן". ומשום חורש בעצי אשירה דכתיב "ולא ידבק בידך", ומשום קוצץ אילנות טובות דכתיב "כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות".

ואם נשבע שלא יחרוש ביו"ט, לא חלה השבועה משום דמושבע ועומד מהר סיני וילפינן מ"להרע או להיטיב" שאין שבועה חלה לבטל מצוה, ואם נשבע גם על חול, מיגו דחלה השבועה לגבי חול חלה אף לגבי יו"ט, (והקשו התוס' שגם בכהאי גוונא לא חלה השבועה, כיון דליתא בלאו והן, וכתבו דשמא איירי בעפר תיחות. תוד"ה אמר). אלא דתנא דמתני' ס"ל שאף באיסור כולל לא חלה השבועה על יו"ט. איסור כולל היינו שהאיסור החדש אוסר דברים נוספים, ואם באותו דבר עצמו נוסף איסור זה איסור מוסיף.

נזיר שמשוון שקיבל נזירותו ע"י מלאך אינו יכול להשאל על נזירותו, ומותר לו להטמא למתים.

וי"מ שנזיר שמשוון היינו נזיר מן הבטן, וריב"ן מקשה שהרי אביו יכול להשאל עליו.

המבשל גיד בחלב ביו"ט ואכלו לוקה משום אוכל גיד, ומשום מבשל ביו"ט שלא לצורך, ומשום מבשל בשר בחלב, דס"ל יש בגידים בנותן טעם, ומשום אוכל בשר בחלב, ומשום הבערה אינו לוקה דאין חילוק חטאות ביו"ט, ואם הוא נבילה לוקה משום נבילה, ואם בישל בעצי אשירה לוקה משום "ולא ידבק בידך" ומשום "ולא תביא תועבה אל ביתך", ואם בישלו בעצי הקדש לוקה משום "ואשריהם תשרפון באש וכו', לא תעשון כן לד' אלוקיכם", וחייב אפי' בפחות משהו פרוטה, דאי איירי בשהו פרוטה הא חייב משום מעילה. תוד"ה אלא.

המרביע שור פסולי המוקדשין לוקה שתיים אפי' בהרביעו על מינו, והמנהיג בשור פסולי המוקדשין ומושוך משוי בגופו (תוד"ה המנהיג) לוקה, שהרי עשאו הכתוב כשני גופים חולין וקדשים, חולין שהרי מותר באכילה מחוץ לפתח אהל מועד, וקדשים שאסור בגיזה ועבודה, וכן אסור להנהיג בו אפי' בפני עצמו, דחולין וקדשים הוי כלאים. והקשה ריב"ן מנלן שחולין וקדשים הוי כלאים, ודבר תימה הוא. והתוס' (ד"ה שהרי) כתבו ששני מינים היינו מה שכתוב בו "כצבי וכאיל".

דיני מלקות

מנין המלקות - לרבנן לוקה ארבעים חסר אחת, דכתיב "במספר ארבעים", והיינו מנין שהוא משלים את סכום הארבעים, דהא לא כתיב ארבעים במספר, (ואמר רבא כמה טפשאי אינשי דקיימי מפני ס"ת ולא מפני גברא רבה, שהרי כתוב ארבעים ורבנן אמרו ל"ט). ולר"י לוקה ארבעים שלימות, והמכה היתירה היא בין כתפיו, דכתיב "מה המכות האלה בין ירך, ואמר אשר הוכתי בית מאהבי", (ולרבנן איירי בתינוקות של בית רבן).

אין לוקה לפי אומד אלא **מנין הראוי להשתלש**.

כ"ב: האם לוקה כשיש שינוי באומד-

במתני' איתא שאם אמדוהו שיכול ללקות ארבעים, ואמדוהו שוב שאין יכול ללקות ארבעים, או שמתחילה אמדוהו ליי"ח מלקות ואח"כ אמדוהו לארבעים, אם כבר לקה מקצת אינו לוקה עוד, ומשמע שאם עדיין לא לקה, לוקה.

ובברייתא איתא שאם יש שינוי באומד מארבעים לפחות מארבעים, או מפחות מארבעים לארבעים פטור אע"פ שעדיין לא לקה.

הגמ' מתרצת שיש לחלק בין היכא ששתי האומדנות היו באותו יום שכיון שמצב האדם לא משתנה באותו יום תולים שטעו באומד, ולכן אם עדיין

לא לקה, היכא שפעם השניה אמדוהו לפחות ממתינים לו עד שיבריא ויאמדוהו שוב, ואם אמדוהו בפעם השניה ליותר נותנים לו כמו האומד השני. אמנם אם כבר לקה, אם אמדוהו שיכול ללקות פחות אינו לוקה עוד כיון שכבר נתבזה בבית דין, ואם אמדוהו שיכול ללקות יותר, בזיון בית דין להחזירו. לבין היכא שב' האומדנות היו בב' ימים שאז תולים שהשתנה מצבו בינתיים, ולכן אם בפעם השניה אמדוהו לפחות אינו לוקה, כיון שנתבזה באומד הראשון, ואם אמדוהו ליותר אינו לוקה אלא אומד ראשון, דאומד גמור הוא. וי"מ שהחילוק הוא דמתני' איירי באמדוהו שיכול לקבל את המלקות ביום אחד, ולכן אם לא לקה אין פוטרים אותו, דודאי יש בו כח לקבל קצת מכות, (והק' ריב"ן איך אפשר להלקותו בכהאי גוונא, הרי יש לחוש שימות), ואם אמדוהו מתחילה ללקות ליום או יומיים, ודאי אין בו כח, ואם חזרו בהם פטור מיד. והתוס' (לגירסת הב"ח) כתבו שאם ב' האומדנות הם באותו יום, אם בתחילה אמדוהו לארבעים, ממתינים לו עד שיבריא ולוקה ארבעים, ואם בתחילה אמדוהו ל"ח ואח"כ אמדוהו לארבעים, הולכים אחר האומד האחרון אא"כ כבר לקה, אבל אם האומד השני הוא למחרת אזלינן לקולא.

עבר עבירה שיש בה ב' לאוין כגון חורש כלאים בכרם בשור וחמור, ואמדוהו על שני הלאוין למ"ב מלקות, לוקה מה שאמדוהו ופטור שג' המלקות נחשבים אומד על הלאו השני, אבל אם אמדוהו שיכול ללקות רק מ"א מלקות וכיון שזה לא ראוי להשתלש לוקה ל"ט, כשמתרפא צריך ללקות על הלאו השני.

סדר ואופן נתינת המלקות-

יש עץ בגובה שתי אמות או אמה וחצי, והוא נעוץ בקרקע, והלוקה כפוף על אותו עמוד וידיו למטה, וכופת שתי ידיו על העמוד משני הצדדים.

חזן הכנסת (-השמש) מושך את בגדיו, אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו במקום התפר נפרמו, עד שמגלה את ליבו, דכתיב "ונקלה".

כ"ג. דיני הרצועה- הרצועה היא של עגל (דכתיב "ארבעים יכנו" וסמין ליה "לא תחסום שור", וכן לומדים מסמוכים שאין כופים יבמה להתייבם למוכה שחין, ושכל המבזה את המועדים – חול המועד, כאילו עובד ע"ז, ושהמדבר או מקבל לשון הרע או מעיד עדות שקר, ראוי להשליכו לכלבים), והיו כופלים ב' רצועות לשניים, הרי כאן ארבע, דכתיב "והפילו" (ולא כתיב "ויטהו"), ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בה (שיבוא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר), אורך היד טפח, ורוחב הרצועה טפח, וראש הרצועה מגיע עד פי כריסו, שאע"פ שהאבן היתה מאחוריו, המכה היה מטה עצמו לצד ומכהו ברוחבו. לאביי כל אחד עושים רצועה לפי גודלו, ולרבא לא היו הרבה רצועות, אלא אפשר להדק או להאריך את הרצועה.

חזן הכנסת עומד על אבן מאחורי הלוקה, ומכה אותו שליש מלפניו ושתי שליש מלאחריו, דכתיב "לפניו כדי רשעתו במספר" לפניו רשעה אחת ולאחריו שתיים. ומגביה את הרצועה בשתי ידים ומכה ביד אחת כדי שהמכה תבוא ממנו, ומכה בכל כוחו.

הנלקה מוטה בשעת המלקות, ואינו עומד או יושב, שנא' "והפילו השופט",

קריאת הפסוקים- הקורא קורא את הפסוקים "אם לא תשמור לעשות וכו', והפלה ד' " וכו', וחוזר לתחילת המקרא, "וכן ושמרתם את דברי הברית" וכו', וחזרתם "והוא רחום יכפר עוון" וכו', דכתיב "בקורת תהיה" בקרייה תהא. אם לוקה הרבה הוא מאריך בקריאה, ואם לוקה מעט הוא מקצר, כדי לסיים בסיום המלקות, ואם לא צמצם חוזר לתחילת המקרא.

הגדול שבדיינים קורא והשני מונה והשלישי אומר הכהו.

אם הנלקה מת תחת ידו פטור, אך אם המלקה הוסיף בשוגג מכה ומת גולה. ואסור להוסיף על המנין אפי' מכה מועטת, והא דכתיב "מכה רבה" היינו שהמלקות יהיו מכה רבה.

אם נתקלקל ברעי או במים פטור דכתיב "ונקלה" והרי נקלה. לר"מ בין איש בין אשה דווקא ברעי פטורים ולא במים, ולר"י האיש ברעי והאשה אף במים, ולחכמים בין איש בין אשה בין ברעי בין במים. והפטור הוא בין אם נתקלקל במכה הראשונה אפי' לפני שלקה אם כבר הרים ידו, בין אם נתקלקל אח"כ, אבל אם נתקלקל לפני המלקות לוקה, ואם אמדוהו שיתקלקל כשילקה פטור, אבל אם אמדוהו שיתקלקל כשיצא מבית דין לוקה.

לת"ק יהיו החזנים חסידי כח ויתירי מדע, ולרבי יהודה אפי' חסידי מדע ויתירי כח, ולרבא מסתבר כרבי יהודה, דכתיב "לא יוסיף וכו' פן יוסיף", ואם הם יתירי מדע א"צ להזהירם, ולרבנן צ"ל שאין מזרזים אלא למזורז.

אם כפתוהו ורץ וברח פטור.

נפסקה הרצועה במכה השניה פטור, אבל בראשונה שהגביה ידו ועדיין לא לקה, חייב.

כ"ג. אם מלקות פוטרים מכרת- לרבי חנניה בן גמליאל חייבי כריתות שלקו נפטרו מחיוב הכרת, דכתיב "ונקלה אחיך לעינך" כיון שלקה הרי הוא כאחיו. וכן הלכה. ואמר רבי יוחנן שחלוקים על רחב"ג. ומהא דתנינא שהחילוק בין שבת ליום הכיפורים הוא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בכרת, אין ראייה שמלקות לא פוטרים מכרת, די"ל שזה אליבא דרבי יצחק דס"ל שאין מלקות בחייבי כריתות, (ויליף ממה

שהתורה כתבה כרת באחותו, אע"פ שהיא בכלל כרת דשאר עריות), ולרב אשי י"ל הכונה שעיקר זדונו בידי שמים דהכרת הוא עיקר החיוב, שהוא חמור ממלקות.

שכר המצוה וההימנעות מעבירה- לרבי חנניה בן גמליאל אם העובר עבירה אחת נוטל נפשו עליה, כ"ש שהעושה מצוה אחת תנתן לו נפשו, שהרי מידה טובה מרובה פי חמש מאות ממידת פורענות. ור"ש לומד ענין זה מדכתיב "ונכרתו וכו' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ומבואר שכל מי שישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושי מצוה. רשב"י לומד ממה שהזהירה התורה "רק חזק לבלתי אכול הדם" אע"פ שנפשו של אדם קצה ממנו, וכ"ש שגזל ועריות שאדם מתאוה להם יזכה לו ולכל צאצאיו עד סוף כל הדורות.

ג' דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה- מקרא מגילה דכתיב "קיימו וקיבלו", קיימו למעלה מה שקיבלו למטה. להתיר שאלת שלום בשם ואין בזה משום מוציא שם שמים לבטלה, לישנא אחרינא שאדם חייב לשאול לשלום חבריו בשם, (ואנו מזכירים שלום שהוא שמו של הקב"ה), וכמו שאמר בועז לקוצרים "ד' עמכם" והסכים הקב"ה על ידו דכתיב שאמר המלאך לגדעון "ד' עמך גבור החיל". הבאת מעשר לבית ד' ויהיו הכהנים והלוים שוים בו כמו שתיקן עזרא וכן עשה חזקיהו, או שהכונה שיתנו מעשר גם מפירות וירקות, דכתיב "הביאו את כל המעשר וכו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די", והיינו שיבלו שפתותיכם מלומר די.

בג' מקומות הופיעה רוח הקודש בבית דין- י"מ שנתגלתה להוכיח בשעת הצורך, וי"מ שנשמעה בקול רעש גדול. בבית דין של שם (והיינו בניו ותלמידיו, שהרי שם עצמו כבר מת), דכתיב "צדקה ממני", ודילמא זינתה גם עם אחר, אלא יצאה בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים דברים נעלמים, שיהודה היה מלך, והיא כיון שהיתה צנועה בבית חמיה זכתה שיצאו ממנה מלכים, ולכן גזר הקב"ה שיצא זרע משניהם. אי נמי שממנה יצאו דוד ומשיח שיכבשו את העולם. בבית דין של שמואל, שאמר שמואל לעם "את שור מי רצותי" וגו', וכתיב ויאמר עד", והיינו רוח הקודש, מדלא כתיב "ויאמרו". בבית דין של שלמה, דכתיב "תנו לה את הילד החי וכו' היא אמו", ורוח הקודש אמרה דבר זה, דאל"כ שמא היא הערימה. ורבא דוחה שאולי ביהודה לפי החשבון זה ממנו, ואין מחזיקים שבא עליה אחר. ובשמואל ישראל נקראים בלשון יחיד, וכדכתיב "ישראל נושע בד' ". ושלמה הבין שהיא אמו ממה שרק היא ריחמה עליו. ועל כן הגמ' מסיקה שרבי אלעזר קיבל זאת מרבותיו ולא למד מהפסוקים.

תרי"ג מצוות

כתב המאירי: כל המצוות פונות אל תכלית אחת, והוא התכלית שראוי לכל משכיל להדריך עליו כל פעולותיו, והוא הכונה לעבודת השם, והוא שאמרו 'וכל מעשיך יהיו לשם שמים', והוא שדרשו בכאן על כלל המצוות בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר "וצדיק באמונתו יחיה".

רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות לאסור גם דברים שבלאו הכי האדם קץ בהם, כדי שיקבלו שכר על הפרישה מהם, שנא' "ד' חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר".

תרי"ג מצוות נאמרו למשה, שס"ה לאוין כמנין ימות החמה שבכל יום מזהירים אותו שלא יעבור, ורמ"ח עשין כנגד אבריו של אדם שכל אבר אומר לו עשה מצוה.

תורה ציוה לנו משה- תורה בגימטריא תרי"א, אנוכי ולא יהיה לך שמענו מפי הגבורה.

כ"ד. דוד העמיד המצוות על י"א שאם נטיל על הדורות האחרונים שאינם צדיקים כ"כ לקיים את כל התרי"ג אין לך אדם שזוכה, ולכן העמידם על י"א כדי שאם יקיימום יזכו, שנא' "מי יגור באהליך וכו', הולך תמים (כאברהם), פועל צדק (כאבא חלקיהו), דובר אמת בלבבו (כרב ספרא שנתרצה בליבו בזמן ק"ש למכור בפחות, ולא הסכים לקבל יותר), לא רגל על לשונו (כיעקב שלא רצה לשקר עד שאימו הכריחתו על פי הדיבור), לא עשה לרעהו רעה (שלא ירד לאומנות חבירו), וחרפה לא נשא על קרובו (המקרב את קרוביו), נבזה בעיניו

נמאס (כחזקיהו שגירר עצמות אביו), ואת יראי ד' יכבד (כיהושפט שהיה עומד מכסאו כדי לחבק ולנשק ת"ח וקורא רבי רבי מרי מרי), נשבע להרע ולא ימיר (כרבי יוחנן), כספו לא נתן בנשך (אפי' לעכו"ם כדי שלא יבוא להלוות לישראל ריבית), ושוחד על נקי לא לקח (כרבי ישמעאל ברבי יוסי שהקדים האריס להביא לו מהפירות שהיה צריך להביא, ולא לקח כדי להיות לו דיין), עושה אלה לא ימוט לעולם". ורבן גמליאל היה בוכה משום שסבר שמי שלא עושה הכל ימוט, ואמרו לו שדי באחת מדלא כתיב עושה כל אלה, וכמו ש"אל תטמאו בכל אלה" זה אפי' באחת מהם.

ישעיהו העמידם על שש- "הולך צדקות (כאברהם), דובר משרים (שאינו מקניט חבירו ברבים), מואס בבצע מעשקות (כרבי ישמעאל בן אלישע שלא נטל ראשית הגז מאדם שבא לדון לפניו, והיה רגיל לתת מתנותיו לכהן אחר), נוער כפיו מתמוך בשוחד (כרבי ישמעאל ברבי יוסי וכנ"ל), אוטם אזנו משמוע דמים (שאינו שומע זילותא דת"ח ושותק, וכר"א בר"ש ונראה לאשתו אחרי מותו ויצאה תולעת מאוזנו, לפי שפעם אחת שמע זילותא דת"ח ושתק, וכיון שהיה רגיל לדקדק בכך הקפיד הקב"ה על אותה פעם שלא מיחה), ועוצם עיניו מראות ברע (זה מי שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה), וכו', הוא מרומים ישכון".

מיכה העמידם על שלש- "עשות משפט (דין), ואהבת חסד (גמ"ח), והצנע לכת (הוצאת המת והכנסת כלה, שאף שאין דרך לעשותם בצינעא יעשה בצינעא, וכ"ש דברים שדרך לעשותם בצינעא).

ישעיהו העמידם על שתיים- "שמרו משפט ועשו צדקה".

חבקוק העמידם על אחת- "וצדיק באמונתו יחיה".

ד' גזירות גזר משה על ישראל- שישכנו לבטח כשיהיו צדיקים כיעקב, ושלא תהיה להם מנוחה בגלות, ושבנים יענשו על חטאי האבות, ושיאבדו בגוים, וד' נביאים ביטלו גזירות אלו.

ר"ג וראב"ע ורבי יהושע בכו כששמעו קול המונה של רומי, מפני שעובדי עבודה זרה שקטים ואילו ביהמ"ק שרוף, ור"ע היה מצחק שאם לעוברי רצונו כך ק"ו לעושי רצונו.

כ"ד: ופעם אחת קרעו בגדיהם כשהגיעו להר הצופים, וכשראו שועל יוצא מקודש הקדשים בכו דכתיב "והזר הקרב יומת" ועכשיו יש שם שועלים, ור"ע היה מצחק מפני שכשנתקיימה נבואתו של אוריה "ציון שדה תחרש" בידוע שתתקיים נבואתו של זכריה "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים, ונתנחמו.

סיכומי עניינים

אין העדים זוממין נהרגים אלא אם הוזמו אחרי גמר דין ולא קודם, דכתיב "נפש בנפש", וממון לומדים מ"יד ביד", ומלקות לומדים מגז"ש רשע רשע, וחייבי גלויות מגז"ש רוצח רוצח. ואם הנדון כבר נענש על ידם אינם נענשים, דכתיב "כאשר זמן לעשות לאחיו" משמע שאחיו קיים. (ה:). ובעדות על חיוב ממון או מלקות, נחלקו הראשונים אם יש היכא שכבר שילם ממון או לקה על פיהם העדים זוממין פטורים או לא.

ישנם מספר מקרים שהעדים לא מקבלים את אותו עונש שזממו לחייב את מי שהעידו עליו, והם: א' עדים שהעידו על בת כהן שזינתה, היא בשריפה אבל הם בחנק, דכתיב "כאשר זמם לעשות לאחיו" ולא לאחותו. ב' עדים שהעידו על אדם שהוא חייב כופר, למ"ד כופרא כפרה אין משלמין כופר, כיון שהשור שלהם לא הרג אדם. ג' עדים שהעידו על אדם שגנב ואין לו ממון לשלם שהיה דינו להמכר לעבד, אין העדים נמכרים, דכתיב "ונמכר בגניבתו" ולא

(ב"ק ע"ג:). ונחלקו הראשונים מה הדין כשיש גם הכחשה וגם הזמה, וכגון שאומרים שגם ההורג וגם הם היו במקום פלוני, אי חשיב הזמה או לא. אמנם היכא דחשיב הזמה, אף היכא שהעידו מאה על החיוב, ובאו שניים והזימום, חשיב הזמה. אמנם היכא שבאו כמה כתות עדים והמזימים מזימים כת אחרי כת, לת"ק כולם יהרגו, ולר"י איסטטית היא זו. (ה:).

היכא שהמזימים מסכימים לגוף המעשה והחיוב, אלא שמעידים שהמעשה היה בזמן אחר, ובאותו זמן שעליו העידו היה העדים עמהם במקום פלוני, הוי הזמה, ואפי' בעדות מב' חלונות שאין מקצתם רואים אלו את אלו, שאם הוזמה כת אחת, הרוצח נהרג מחמת הכת השניה, ומ"מ העדים זוממין ג"כ נהרגים כיון שהוזמו. (ו:). אמנם אם העידו עדים שנגמר דינו ביום מסוים, ובאו עדים אחרים והעידו שבאותו זמן היו עמהם במקום פלוני, אבל באמת באותו זמן שהעידו העדים זוממין בבית דין כבר היה גמר דין, לא הוי הזמה. (ה:).

דיני עדים זוממים

עדים שהעידו על אדם לחייבו ממון או מלקות או מיתה וכדו', ובאו עדים אחרים ואמרו שבשעה שעליה העידו "עמנו הייתם במקום פלוני", הרי העדים נענשים באותו עונש שרצו לחייב את מי שהעידו עליו, דכתיב "כי יקום עד חמס באיש לענות בו סרה וכו', ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד שקר ענה באחיו, ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע מקרבך".

אין דין עדים זוממין אלא כאשר הכת השניה מעידה עימנו הייתם וכנ"ל, אבל אם הם מעידים עמנו היה ההורג או הנהרג במקום פלוני חשיב הכחשה, והוי תרי ותרי, ואין העדים הראשונים מקבלים את העונש שזממו לחייבו, דכתיב "והנה עד שקר העד" עד שתשקר גופה של עדות. (ה:). והיכא שהוכחשו ואח"כ הוזמו, לאביי אין זה הזמה כיון שעדותם כבר הוכחשה, ולרבא הכחשה תחילת הזמה וחשיב הזמה.

בזממו. ד' עדים שהעידו על אדם שהוא בן גרושה וחלוצה, אין נעשים בני גרושה וחלוצה אלא לוקים, דכתיב "ועשיתם לו" ולא לזרעו. ה' עדים שהעידו על אדם שהוא חייב גלות אינם גולים אלא לוקים, דכתיב גבי גלות "הוא ינוס" ולא זוממין.

וכתבו התוס' (ב. ד"ה מעידים) שאף שעדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות, בעדות לעשותו בן גרושה וחלוצה חשיב אפשר להזימה, כיון שמקבל מלקות, אי נמי היכא שלא שייך לקיים כאשר זמם א"צ עדות שאפשר להזימה. והאחרונים דנים אם המלקות בעדות בן גרושה וחלוצה הם מפרשת הזמה או לא, ויש שתולים נדון זה בב' תירוצי התוס'.

קנס או ממון - דעת ר"ע שעדים זוממין זה קנס, ונ"מ שאין משלמין על פי עצמן (ב.), ויש חולקים וס"ל שעדים זוממין זה ממון (ד.).

דיני עדים זוממין

עדים שהעידו לחייב ממון ונמצאו זוממין לרבנן משלמים ואין לוקים, דכתיב "כדי רשעתו" משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום ב' רשעיות. ולר"מ לוקין ומשלמין, דלא השם המביאם לידי מלקות מביאם לידי תשלומין. עוד נחלקו היכא שעדים העידו על אדם לחייבו מלקות, שלרבנן לוקים ארבעים, ולר"מ לוקים שמונים. (ד.).

חלוקת העונש בין העדים זוממים - בממון העדים זוממין מחלקים ביניהם את חיוב הממון, אבל כשהעידו על חיוב מלקות כל אחד לוקה ארבעים. (ה.).

עדים זוממין א"צ התראה, שהרי הם זממו לחייבו בלי התראה. (כתובות ל"ג.).

אין עדים זוממין נהרגים עד שיזומו שניהם, ואפי' אם יותר משני עדים אין נעשים זוממין עד שיזומו כולם. (ה.). ולענין עונש מלקות נחלקו הראשונים אם לוקים היכא שלא הזומו כולם.

עדים שהעידו על ממון והוזמו, מחלקים ביניהם את חיוב הממון, אבל בעדות על מלקות או מיתה שניהם מקבלים את כל העונש. (ה.).

דינים נוספים בעדים זוממין המתבארים במסכתות אחרות

א' פסול עדים זוממים לעדות - עדים זוממים פסולים לעדות, משום שמכח ההזמה אנו דנים שהעידו עדות שקר. דעת אביי שהם נפסלים למפרע משעת עדותם, משום שעל אותה שעה אנו דנים שהעידו עדות שקר, ולרבא אינם נפסלים אלא משעת ההזמה ואילך, או משום שזה חידוש להאמין לאחרונים ואין לך בו אלא

משעת חידושו ואילך, או משום פסידא דלקוחות. (ב"ק ע"ב:).

ב' הכחשה תחילת הזמה - עדים שהוכחשו על עיקר המעשה (שיש לזה דין של תרי ותרי, ואין כח לעדים האחרונים לבטל את עדות הראשונים כמו כשהוזמו), ואח"כ הוזמו (-עימנו הייתם), לדעת אביי אין בזה דין הזמה כיון שהעדות כבר הוכחשה, ולרבא יש בזה דין הזמה, מפני שאומרים שה'הכחשה היא תחילת ההזמה'. (ב"ק ע"ג:).

ג' הזמה בפני העדים. אין מזימים את העדים אלא בפניהם, ואם הוזמו שלא בפניהם יש לזה דין הכחשה. (כתובות כ.).

ד' עדים זוממים אינם צריכים התראה, בשונה משאר חיובי מלקות, וטעם הדבר משום שהם זממו לחייב את הנדון בלי התראה. ה' לדין הזמה יש השפעה על כל עדות, והיינו **שעדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות**, ולכן עדים צריכים להעיד על המקום והזמן שבו ראו את המעשה, וכן צריכים להיות ראויים לקיים בהם דין הזמה. (סנהדרין מ.).

דיני רוצח בשגגה

הנה פרשת רוצח בשגגה כתובה בתורה ג' פעמים, בפרשת משפטים בפרשת מסעי ובפרשת שופטים, ובכל מקום נתחדשו בזה דינים נוספים.

באיזה אופן רוצח בשגגה חייב גלות

אין רוצח בשגגה חייב גלות עד שיהרוג בדרך ירידה, דכתיב "ויפל עליו וימות", אבל אם הרג בדרך עליה פטור. (ז.). והעולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו ונפלה והרגה חייב, דהוי ירידה לצורך עליה שחייב דכתיב "או השליך עליו". (ז.). החושב שמותר להרוג אינו גולה, ו"א מפני שהוא קרוב למזיד, וי"א מפני שהוא אנוס. (ז.). שונא י"א שאינו גולה, דכתיב "בלא איבה", ולר"ש אם ודאי הרגו בשוגג כגון שנפסק החבל גולה. (ט.). המתכוון להרוג בהמה או כותי או נפל, והרג ישראל בן קיימא, פטור, דכתיב "בבלי דעת" פרט למתכוון. ההורג בעוברו בקרן זוית פטור, דכתיב "או בפתע". נתכוון לזרוק שתים וזרק ארבע פטור, דכתיב "ואשר לא צדה". אין חיוב גלות אלא במקום שיש רשות לניזק להיות שם, אבל אם נכנס לחצר והרגו בעל החצר פטור, דכתיב "ביער". זרק אבן ואח"כ הוציא הנהרג את עצמו וקיבלה ומת פטור, דכתיב "ומצא" פרט לממציא את עצמו. (ח.). ההורג בהכאה של מצוה, כגון אב לבנו או רב לתלמידו או שליח בית דין, אבא שאול לומד לפוטרו

מ"לחטוב עצים". בן ההורג את אביו נחלקו תנאים אם גולה או לא. (ח.). סומא שהרג בשוגג לר"י גולה ולר"מ אינו גולה. (ט.). ישראל שהרג כותי או עבד, וכן עבד או כותי שהרגו ישראל, גולים, אבל גר תושב שהרג ישראל אינו גולה אלא נהרג, ורק אם הרג גר תושב הוא גולה. (ח.).

כתיב "ונשל הברזל מן העץ" לרבי קרינן "ונישל" והיינו שהכה בגרזן על העץ ועף קיסם מהעץ והרג, וכדו', אבל אם נשמט הברזל מקתו והרג פטור. ולרבנן קרינן ונשל, וחייב בנשמט הברזל מקתו, אבל בעף קיסם מהעץ פטור. (ז.).

דרגת השוגג שחייב בהם גלות - הזורק אבן לרה"ר והרג הרי הוא מזיד ואינו גולה, ואף בסותר את כותלו לרה"ר איבעי ליה לעיוני ואפי' בלילה, ואם סתר כותלו לאשפה - אי דשכיחי רבים פושע הוא, ואי דלא שכיחי רבים אנוס הוא, ואם היא אשפה שבדרך כלל עשויה להפנות בה לנקבים בלילה, ולעיתים נפנים בה ביום הרי זה גולה, בין בסותר כותלו לשם בין בזורק אבן. ואם זרק לאשפה שאינה עשויה להפנות לא בלילה ולא ביום, ואיכא דמיקרי ויתיב, אנוס הוא. (ח. ובתוס' שם).

השוחט בחבירו שני סימנים או רובם ולא מת מיד אלא פרכס, אינו גולה על ידו, י"א שמא הרוח בלבלתו, וי"א שמא הוא קירב את מיתתו, ונ"מ בבית משיש ופרכס שאין כאן רוח אבל הוא קירב את מיתתו, וכן נ"מ בשוחטו בחוץ ולא פירכס שהוא קירב את מיתתו אבל הרוח לא בלבלתו. (גיטין ע:). ודעת הרמב"ם (רוצח פ"ה) שבכל פעם אין הרוצח בשגגה גולה אלא אם כן מת הנהרג מיד, אבל אם חבל בו בשגגה אף על פי שאמדהו למיתה וחלה ומת אינו גולה, שמא הוא קירב את מיתת עצמו או הרוח נכנסה בחבורתו והרגתו. אבל הראב"ד סובר שדווקא בשחט בו שניים או רוב שניים חוששים אבל חבורה אחרת אין הרוח ופרכוס מקרבין את מיתתו.

דיני גואל הדם

איתא בסנהדרין (מ"ה:): שמצוה ביד גואל הדם להרוג את הרוצח, (סנהדרין מ"ה:). ונחלקו הראשונים אם מדובר ברוצח בשוגג שיצא מעיר מקלט, וכדאיתא במכות י"ב (שלריה"ג מצוה שגואל הדם יהרגו ולשאר אדם יש רשות להורגו, ולר"ע לגואל אדם יש רשות להורגו ושאר אדם חייבים עליו), או דאיירי ברוצח במזיד. ואם יצא מהעיר מקלט בשוגג, נחלקו תנאים אם דינו כיוצא במזיד, או שבזה נהרג עליו.

אב שהרג את בנו, אם היה לנהרג בן הרי הוא גואל הדם, אבל האחים אין נעשים גואל הדם, כיון שהוא מוזהר בכבודו. (י"ב).

דיני העיר מקלט

רוצח בשוגג גולה לאחד מששה ערי מקלט, כדכתיב "את שלש הערים תתנו מעבר לירדן, ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען, ערי מקלט תהינה". (ט:). משה רבינו הבדיל ג' ערים בעבר הירדן, ויהושע הבדיל כנגדם ג' ערים בא"י, והיתה חברון שביהודה מכוונת כנגד בצר שבמדבר, ושכם שבהר אפרים כנגד רמות שבגלעד, וקדש שבהר נפתלי כנגד גולן שבבשן. והוצרכו בעבר הירדן ערי מקלט כמו בא"י אע"פ שהיא נחלת שני שבטים ובא"י עשרה שבטים, משום שבגלעד היו שכיחי רוצחים. והיה מרחק שוה בין ג' הערים וכן ביניהם לגבול, דכתיב "ושלשת", ולפי זה נמצא שמי שנמצא בין הערים הוא יותר קרוב ממי שבצדדים, והטעם משום שבשכם היו שכיחי רוצחים. עד שלא נבחרו ג' הערים ע"י יהושע אחרי י"ד שנה שכבשו וחילקו את הארץ, לא קלטו ג' הערים שהבדיל משה, דכתיב "שש ערי מקלט" שיהיו ששתן קולטות כאחת. ומ"מ הבדילים משה (י). כהא דכתיב "אוהב כסף לא ישבע כסף".

שאר מ"ב ערי הלויים ג"כ היו קולטות, דכתיב "ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר", אמנם הם היו קולטות רק מי שגלה לשם לדעת, אבל ו' הערי מקלט היו קולטות אף שלא לדעת. (י).

כיון דכתיב "ונס אל אחת הערים האלה וחי", מתקנים לרוצחים דברים הנצרכים להם, ואין עושים עיר מקלט לא כפר קטן לפי שאין מזונות מצויים שם, ולא כרך גדול לפי שמצויים שם רבים ויהא מצוי שם גואל הדם ויארוב לו, אלא עיירות בינוניות. וצריך שיהיה שם מים, ואם אין שם כשנפלו בגורל בימי יהושע, היו מביאים לשם אמות מים מן הנהרות הרחוקים. וצריך שיהיה שם שווקים כדי שימצאו מזונות לקנות, ושיהיו במקום אוכלוסים במקומות הסמוכים, כדי שגואלי הדם לא יבואו בחיל גדול, ואם נתמעטו האוכלוסים מוסיפים עליהם. ואם נתמעטו הדרים בה מביאים לשם כהנים לויים וישראלים.

תלמיד שגלה מגלים רבו עימו, ורב שגלה מגלים ישיבתו עימו.

היו מכוונים את הדרכים לערי המקלט, ואמר ראב"י שהיה כתוב מקלט בכל פרשת דרכים, כדי שיכיר הרוצח את הדרך. ואם לרשעים הקב"ה מורה את הדרך ק"ו לצדיקים.

דיני מלקות

מלקות בחייבי לאוין - אלמנה לכה"ג, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתניה לישראל, בת ישראל לנתין וממזר, השוחט או המעלה קדשים בחוץ, או העושה שמן כשמן המשחה, או הסך שמן המשחה, או העושה קטורת, חייבים מלקות.

מלקות באיסורי אכילה - האוכל חלב או דם, או נותר או פגול או טמא, או האוכל חמץ בפסח, או האוכל או העושה מלאכה ביוה"כ, או האוכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים, חייב מלקות. האוכל טבל לר"ש אכל טבל כל שהוא לוקה, כמו שנמלה שיעורה בכל שהוא, ולחכמים שיעורו בכזית, ושאני נמלה שהיא כברייתה. לר"ל נחלקו בחיטה אבל קמח שאינו בריה לכו"ע בכזית. ולרבי ירמיה נחלקו גם בקמח, או מעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו חייב מלקות, וכן האוכל מחוץ לירושלים מעשר שני שלא נפדה והאוכל הקדש שלא נפדה, חייבים מלקות. האוכל ביניתא דבי כרבא לוקה משום שרץ השורץ על הארץ. אכל פוטייתא לוקה ארבעה, אכל נמלה חיה לוקה חמש. אכל צרעה לוקה שש. המרסק כמה נמלים (ואפי' אחד, וזה תלוי בגודלו) והביא עוד אחד חי והשלימם לכזית, לוקה חמש משום הבריה ואחד משום כזית נבילה. האוכל פירות שלא הופרש מהם מעשר עני, לרב לוקה וכרבי יוסי שבין אם לא הופרש ממנו כלל, בין הפריש תרומה גדולה ולא תרומת מעשר, או שהפריש תרומת מעשר ולא מעשר שני או מעשר עני, לוקה. האוכל תודה ושלמים לפני זריקה לוקה. זר האוכל בכור אפי' לאחר זריקה לוקה. זר האוכל חטאת ואשם חוץ לקלעים אפי' לאחר זריקה לוקה. האוכל עולה לאחר זריקה אפי' בפנים ואפי' הוא כהן לוקה, כהן שאכל חטאת ואשם לפני זריקה אינו לוקה, דאף דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם" ללמד שצריך לאכול רק אחר כפרה, לאו הבא מכלל עשה אינו לאו אלא עשה, דאי לאו הבא מכלל עשה הוא לאו, למה איצטריך למיכתב "את זה לא תאכלו" כיון דכבר כתיב "וכל בהמה וכו' אותה תאכלו". זר שאכל חטאת ואשם לפני זריקה פטור, דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם" דווקא היכא שכופר שייך האיסור "וזר לא יאכל". האוכל קדשי קדשים חוץ לקלעים, או קדשים קלים ומעשר שני חוץ לחומה לוקה, אף ששניהם טהורים. ואם הוא או המעשר טמאים לוקה אף באוכלם בירושלים.

מלקות בעריות חייבי כריתות ומיתות בית דין - שיטת ר"ע שחייבי כריתות אם התרו בהם למלקות ישנם בכלל מלקות, אבל חייבי מיתות

בית דין שאם עשו תשובה אין בית דין של מטה מוחלין להם, אינם לוקים אף אם התרו בהם למלקות. שיטת רבי ישמעאל שגם חייבי מיתות בית דין יש בהם מלקות, אבל חייבי עשה אין בהם מלקות, ולא שאין בו מעשה או לאו הניתק לעשה אין לוקין עליהם. לרבא אם התרו למיתה לכו"ע אין לוקה ומת, והמחלוקת היא כשהתרו בו רק למלקות. שיטת רבי יצחק שאף בחייבי כריתות אין מלקות.

מלקות על איסורי טומאה - הבא אל המקדש טמא או טמא שאכל קודש חייבים כרת ומלקות.

לא תעשה שקדמו עשה - רבה בר בר חנה אמר בשם ריו"ח שלא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו גם למ"ד שלא הניתק לעשה אין לוקין עליו, וריו"ח חזר בו מדין זה, משום דתנן שאונס שגירש את האנוסה אם הוא כהן שאינו יכול להחזירה מפני שהוא אסור בגרושה, לוקה ואינו מחזירה, אבל אם הוא ישראל מחזירה ואינו לוקה, אע"פ שהוא לאו שקדמו עשה, והגמ' אומרת שאין משם ראייה, דהא דאינו לוקה בישראל י"ל שהטעם דכתיב "לא יוכל לשלחה כל ימיו" לומר שאם שילח כל ימיו בעמוד והחזר קאי, ונמצא שהעשה הוא אחרי שעבר על הלאו.

מתי שייך להתחייב מלקות בלאו הניתק לעשה - לריו"ח לאו שניתק לעשה פטור ממלקות, משום שהעשה בא לנתק את הלאו מעונש המלקות, ואין חייב בלאו הניתק לעשה אלא היכא שביטל לגמרי את האפשרות לקיים את העשה, דס"ל שהתראת ספק שמה התראה, אבל לריש לקיש, לאו הניתק לעשה, כל שלא קיים את העשה לוקה, דס"ל התראת ספק לא שמה התראה,

מלקות בנוטל אם על הבנים - הנוטל אם על הבנים, לר"י לוקה ואינו מצווה לשלח, ד"שלח" היינו שלפני שיקח את האם ישלח. ולחכמים משלח ואינו לוקה, ד"שלח" היינו אחר שלקה, דכל לא תעשה שיש בו קום עשה אין לוקים עליו. לריו"ח דס"ל שאין לוקה בלאו הניתק לעשה אלא כשביטל את האפשרות לקיים את העשה, אינו לוקה אלא כשהירוג את האם. ואמר ריו"ח שלא מצינו דבר כמו זה אלא בשילוח הקן, ועוד אחרת. למסקנת הגמ' היינו בפאה וכדלהלן. ולר"ל כל שלא קיים את העשה לוקה.

מלקות בגזל ומשכון - אם עבר על לאו ד"לא תגזול" או על לאו ד"לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו", לר"ל כל זמן שלא מקיים את העשה ד"והשיב את הגזילה" ו"השב תשיב לו את

העבוס", לוקה. ולריו"ח שצריך לבטל את העשה, אם שרפו, כיון שחייב בתשלומין אינו לוקה, ואף במשכון של גר, ששרפו בחיי הגר ומת הגר ואין לו יורשים, אינו לוקה, כיון שהגברא הוא בר תשלומין אלא שהשעבוד פקע.

מלקות בפאה - כתיב "לא תכלה פאת שדך וכו' לעני ולגר תעזוב אותם". לר"ל כל זמן שלא מקיים "לעני ולגר תעזוב אותם" לוקה, ולריו"ח אפשר להפריש פאה מהקמה או מהשדה או מהעומרים או מהכרי ואחר מירוח מעשר ונותן פאה, ואפי' לרבי ישמעאל דס"ל שיכול להפריש גם מן העיסה, הרי אם אכל את העיסה גם לשיטתו חייב.

השובר עצם בפסח טהור לוקה, אבל המותיר בטהור אינו לוקה מפני שהוא ניתק לעשה, וכן השובר עצם בפסח טמא אינו לוקה.

האוכל ביכורים - לתנא דמתני' אם אכלם לפני קרייה של פרשת ארמי אובד אבי, לוקה, וזו שיטת ר"ע דס"ל שהקרייה מעכבת, ור"ע ס"ל כר"ש דיליף דין זה מ"ותרומת ידך", דבביכורים כתיב "ולקח הכהן הטנא מידך".

דיני איסורים שונים וחיובם במלקות

איסור עשית קרחה - הקורח קרחה בראשו חייב מלקות, וחייב על קרחה בכל הראש ולא דווקא בין העיניים, ודינים אלו הם בין בכהנים בין בישראל. האיסור הוא רק בקרחה על המת. ואם קרח כמה קריחות חייב על כל אחת, והיינו אם סך חמש אצבעותיו בסם, והניחם על הראש, אבל אם היתה התראה אחת והוא קרח כמה קריחות בזה אחר זה, חייב אחת, ואם יש כמה התראות פשיטא שחייב על כל אחת, כדמצינו בנזיר השותה יין. י"א ששיעור קרחה הוא כדי שיראה בשר מראשו, וי"א שהשיעור הוא כגריס, וי"א כשתי שערות, וי"א שאין שיטה שהשיעור כשתי שערות אלא כעדשה.

איסור הקפת הראש - המקיף פאת ראשו חייב מלקות. פאת ראשו היינו סוף ראשו, שהראש הוא כשתי חתיכות נפרדות, מקום השיער ומקום הפנים והזקן, והמקיף פינת שיער הראש, והיינו שהשווה צדעיו והיינו מקום השיער שבצידי ראשו, בין אחורי אזנו לפדחתו, לאחורי אזנו ופדחתו שאין שם שיער. אם הקיף בשתי הצדדים חייב שתיים. לר"י המחייב מלקות בלאו שאין בו מעשה גם הניקף לוקה, והמקיף לעצמו לוקה משום מקיף ומשום ניקף לכו"ע, וכן המסייע למקיף לוקה לכו"ע.

איסור השחתת הזקן - המשחית פאת זקנו חייב חמש פעמים מלקות, דיש לזקן ה' פאות, שתיים מכאן ושתיים מכאן, והיינו בין פרקי הזקן

פאה אחת למעלה ליד האוזן, במקום שעצמות הלחי התחתון נפרדות שם משאר הראש, והפאה היא המקום שעצם הלחי בולטת לחוץ, ופאה שניה למטה בסוף הלחי, במקום שיש עצם קטנה שמחברת בין הלחיים, וכן בצד השני, ואחת מלמטה בסנטר. ולר"א אם ניטלו כולם יחד אינו חייב אלא אחת, דס"ל שכולם לאו אחד. אינו חייב עד שיטלנו בתער, דבעינן גילוח שיש בו השחתה שזה תער, ולר"א אפי' נטלו במלקט או בריהטני שהוא משחית אך אן דרך לגלח בו, חייב, דס"ל שגם הם עושים גילוח, אבל במספרים מותר כיון שאינם משחיתים, שאינם חותכים את השיער בצד העיקר כמו תער.

איסור משרט על המת - המשרט שריטה אחת חייב מלקות, ודווקא ששרט על המת, אבל אם שרט על ביתו שנפל וכדו' אינו לוקה. ואם שרט ה' שריטות על מת אחד חייב על כל שריטה דכתיב "ושרט", ולרבי יוסי המשרט שריטה אחת על חמש מתים חייב חמש. לשמואל המשרט בכלי חייב שתיים, והיינו כרבי יוסי דשריטה וגדידה אחת היא, אבל י"א דשריטה ביד וגדידה בכלי, ובברייתא איתא שעל מת חייב בין ביד בין בכלי.

איסור עשית כתובת קעקע - כתב ולא קעקע, או קעקע ולא כתב פטור, ואינו חייב עד שיכתוב שיכתוב בסם או בסיקרא ויקעקע ואח"כ יקעקע הבשר במחט או בסכין כדי שיכנס הצבע בין העור לבשר ויראה שם כל הימים. וחייב בין בדיו בין בכחול, בין בכל דבר שהוא רושם. לר"ש אינו חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים, ולת"ק חייב בכל דבר, ואף לר"ש איסורא איכא אלא שאין מלקות רק בשם עבודת כוכבים. אסור לאדם לתת אפר מקלה על מכתו מפני שזה נראה ככתובת קעקע והוא חזק ומקעקע מקום המכה והרושם נשאר לאחר זמן, אבל בעפר בעלמא מותר, ורב ביבי בר אבבי הקפיד אפי' על מכה של הקזת דם, ולרב אשי כל מקום שיש מכה מותר, דמכתו מוכיחה עליו.

דיני המלקות

מניין המלקות - לרבנן לוקה ארבעים חסר אחת, והא דכתיב "במספר ארבעים" היינו מנין שהוא משלים את סכום הארבעים, דהא לא כתיב ארבעים במספר, ולר"י לוקה ארבעים שלימות, והמכה היתירה היא בין כתפיו. ואם אמדוהו שאינו יכול ללקות הכל לוקה פחות, ובכהאי גוונא אין לוקה אלא מנין הראוי להשתלש. ואם היה ב' אומדנות ויש שינוי ביניהם לקולא או לחומרא, אם שתי האומדנות היו באותו יום, כיון שמצב האדם לא משתנה באותו יום תולים שטעו באומד, ולכן אם עדיין לא לקה, היכא

שפעם השניה אמדוהו לפחות ממתינים לו עד שיבריא ויאמדוהו שוב, ואם אמדוהו בפעם השניה ליותר נותנים לו כמו האומד השני. אמנם אם כבר לקה, אם אמדוהו שיכול ללקות פחות אינו לוקה עוד כיון שכבר נתבזה בבית דין, ואם אמדוהו שיכול ללקות יותר, בזיון בית דין להחזירו. ואם ב' האומדנות היו בב' ימים תולים שהשתנה מצבו בינתיים, ולכן אם בפעם השניה אמדוהו לפחות אינו לוקה, כיון שנתבזה באומד הראשון, ואם אמדוהו ליותר אינו לוקה אלא אומד ראשון, דאומד גמור הוא. וי"א שהחילוק הוא שאם אמדוהו שיכול לקבל את המלקות ביום אחד, ולכן אם לא לקה אין פוטרים אותו, דודאי יש בו כח לקבל קצת מכות, ואם אמדוהו מתחילה ללקות ליום או יומיים, ודאי אין בו כח, ואם חזרו בהם פטור מיד. והתוס' (לגירסת הב"ח) כתבו שאם ב' האומדנות הם באותו יום, אם בתחילה אמדוהו לארבעים, ממתינים לו עד שיבריא ולוקה ארבעים, ואם בתחילה אמדוהו ל"ח ואח"כ אמדוהו לארבעים, הולכים אחר האומד האחרון אא"כ כבר לקה, אבל אם האומד השני הוא למחרת אזלינן לקולא.

סדר ואופן נתינת המלקות - יש עץ בגובה שתי אמות או אמה וחצי, והוא נעוץ בקרקע, והלוקה כפוף על אותו עמוד וידיו למטה, וכופת שתי ידיו על העמוד משני הצדדים. חזן הכנסת מושך את בגדיו, אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו, עד שמגלה את ליבו. חזן הכנסת עומד על אבן מאחורי הלוקה, ומכה אותו שליש מלפניו ושתי שליש מלאחרי, דכתיב "לפניו כדי רשתו במספר" לפניו רשעה אחת ולאחריו שתיים. ומגביה את הרצועה בשתי ידים ומכה ביד אחת כדי שהמכה תבוא ממנו, ומכה בכל כוחו. הנלקה מוטה בשעת המלקות, ואינו עומד או יושב, שנא' "והפילו השופט", הקורא קורא את הפסוקים אם לא תשמור לעשות וכו', והפלה ד' וכו', וחוזר לתחילת המקרא, וכן ושמרתם את דברי הברית וכו', וחותרם והוא רחום יכפר עוון וכו', דכתיב "בקורת תהיה" בקרייה תהא. אם לוקה הרבה הוא מאריך בקריאה, ואם לוקה מעט הוא מקצר, כדי לסיים בסיום המלקות, ואם לא צמצם חוזר לתחילת המקרא. הגדול שבדיינים קורא והשני מונה והשלישי אומר הכהו.

דיני הרצועה - הרצועה היא של עגל, והיו כופלים ב' רצועות לשניים, הרי כאן ארבע, דכתיב "והפילו", ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בה אורך היד טפח, ורוחב הרצועה טפח, וראש הרצועה מגיע עד פי כריסו. לאביי כל אחד עושים רצועה לפי גודלו, ולרבה לא היו הרבה רצועות, אלא אפשר להדק או להאריך את הרצועה.